

ОМОН МАТЖОН

АРДАХИВА

*Драматик қисса
Янги шеърлар*

*Ғафур Ғулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти
Тошкент — 2000*

Ўз12
М31

Матжон, Омон.

Ардахива: Янги шеърлар, драматик қисса. — Т.: **Ғ. Ғулом** номидаги Адабиёт ва санъат нашр., 2000.—96 б.

Омон Матжоннинг янги асарларидан тузилган тўпلامдаги шеърлар унинг доимий услубига хос, мавзулар ҳам “анъана”, ҳам “ноанъана” нуқтаи назаридан талқин этилади.

“Ардахива” — драматик қисса, “Авесто” ёзила бошланган давр, миллат ўзини янгиллаши учун ўз феъли-табиатига ўткир танқидий назар билан қараб олмоғи, “тушов-кишан” нуқслардан тез қутулмоқлиги каби масалалардан кескин баҳс этади.

ББК Ўз2

М 4702620202
М352(04) – 2000 Режага қўш. 2000

ISBN5-635-01853—X

© **Омон Матжон, Ғафур Ғулом** номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 2000 й.

Ардахива

Ушбу воқеа тарихимизнинг Исломгача бир неча минг йил бурунги даврида бўлиб ўтади.

Қабила-бўлук, ҳали гоҳ онабошчилик, ўтёқарлик, гоҳ ҳайвонот, табиат унсур-воқеаларига эътиқод урфлари аралаш, кишининг жони гоҳ чигирткача бўлмай, гоҳ табиат кучларидан қўрқув-ваҳм шароитида яшаган одамлар, барибир ёруғлик, эрк орзуларига имкон, муқим макон истайдилар.

Алалхусус, Тангри Ормузд ўз фаришта қизларига бутун оламни кузатиб туришни топширган.

Фаришта Ардахива зиммасига бизнинг еримиз, икки дарё оралигидаги сарҳадлар тушган.

Ўқиғувчининг қулай илғамоғи учун бу тарих лавҳаси қатнашчилари ва уларнинг вазифалари ҳақида тўхталамиз.

Тангри Ормузд — еру осмон ҳукмдори.

Ардахива — бизнинг ерларимиз ҳолидан қараб турувчи фаришта.

Шунингдек, яна олти фаришта қатнашиб, уларнинг уст либосларидан қайси тасарруфотда экани билинади. Дейлик, бирисининг кўйлагида Илон суврати, бирида Юлдузлар, бирида Илоҳий сирлар, бирида Олов ва ҳ.к.

Ерда, жамоада буйруқдор, яъни **Кўй қабиласи болон**
— **Уйхон аёл.**

Унинг ўғли — **Олон**

Қизи — Олтин

Уйхоннинг қайниси — Қирқон

Пирдаранхос — бўлукнинг ақлдори

Улгу бола — Қирқоннинг хизматкори

Шунингдек, ёш йигитлар: Шероқ, Оловча, Ўқтез, Қийиртош, Тойсағир, Чўғли, Шамолча ва ҳ.к.

Қизлар: Ойқуш, Сувгули, Тилқуш, Камонча, Ёлли ва ҳ.к.

Биз воқеани кўриб турадиган сахна бир хил манзарада. Ҳаракатлар охиригача шу сатҳда кечади.

Чапда бирми-икки зина. Майдонча. Шу майдончадан ўнгроқ — узоқроқда Тош супа. У гоҳ хиралашиб, гоҳ кўриниб туради. Қабила аҳли бу супага ўтган одамларни кузгун ва ҳ.к. ўлаксахўр қушлар емагига ташлайди. Қушлар майитни ғағиллашиб чўқилаб-тозалаб берадилар. Кейин суяклар катта-катта кўза-хумлар (остадон)га солиб сақланади. Супа тагида кўплаб хумлар ҳам кўринади.

Ўрта сатҳ олис осмонга туташ.

Тўрдан ўнгга Ормузд тахти қадар кўтарилиб кетган баланд сатҳ. Ормузд Арши — қароргоҳи. У гоҳ солинчоқли тахтда, гоҳ булутлар устида кўринади.

Тахт олдида — баландда майдон.

Унда фаришталар рақс тушадилар. Шу ерда Ормузд фаришталар мажлисини ўтказиб туради.

Шу сатҳда бот-бот фаришталар ҳам кўриниб, ғалати рақс-ҳаракатлар билан ўз вазифаларини бажарадилар.

Турли сайёралар қирра-айланалари кўринади.

ТОПИЛДИҚ

Ўша сахна. Чапроқда Олон — қўлида ярқироқ олтин туморни у ёқ-бу ёғига айлантириб ўтиради.

Ўнгда, тепада, Ормузд қароргоҳида бир нур чизилиб, фаришта Ардахива пайдо бўлади. Сирли ҳаракатлар билан ерни кузатади. Турфа кийимларда фаришталар кўриниб, ифодали ҳаракатлар билан самовотга тарқаладилар.

Ардахива пастга туша бошлайди.

У Олоннинг олдига келади.

Олон уни кўрмайди. Ардахиванинг кийимлари замҳарир — тиниқ.

Ардахива: Нима топиб олдинг, Олон?!

Олон: (овоз қайдан келиб қолганини билмай)

— Тавба! Биз мактабда ўқийдиган гишт сабоқ! Устида “Тожлини суй, бош эг!” деган ёзиг! Жаҳлим чиқиб мураббий Пирдаранхосга “Мактабда ўқитувчи ҳам, мана бу ёзув — ҳаммаси бизни тинмай қулликка, хушомадга ўргатади!” — дедим.

Ардахива: — Кўлингдагини бериб тур!

(Олон ўзи нима қилаётганини билмай, туморни Ардахивага узатади.)

Ардахива: (Туморни айлантириб) Бунда ёзув бор. Не дейилган экан?!

Олон: “Қорада қорангни кўрсат!”

Ардахива: Не маъно бор бунда?

Олон: Шунга ҳайронман. Ўшанда мен Пирдаранхосга жаҳл қилиб, эски ёзиқ гиштни бошқа бирига урсам, ичидан шу олтин тумор чиқди. Ҳеч кимга билдирмай олиб кўйдим.

Бу жуда қадимги битик... Бу ўз эътиқодли қадим боболаримиз чақириғига ўхшаяпти...

Ардахива: Тўғри туюбсан, Олон. “Атроф зулмат эсада, сен нурлан, кўрин!” деяпти бобонг!

Олон: (Бирдан тикланиб) Тўғри, тўғри айтяпсиз! Кимсиз?..

(Ардахива туморни узатади. Шу пайт, чапдан Олоннинг синглиси Олтин чиқади. Ардахива ортга чекинади.)

Олтин: Ким билан гаплашяпсиз, ака?!

Олон: (ҳайрон) Мен?! Ўзим! Ўзим билан чамаси. Ўз овозим билан...

Олтин: Ўзим билан?! Кўлингиздаги не?

Ардахива: (олисроқдан) Бу жуда кучли қурол, Олон. Оддий тумор эмас.

Олон: Нима, нима, кўй, ҳеч нима...

(Туморни Олтиндан яширмоқчи бўлади, лекин занжир осилиб қолади. Олтин аста тортиб олиб айлантиради).

Олтин: Мунча нафис! Менгами? Тўй совғангизми?

Олон: Шанғи! Қандай тўй?

Олтин: Менга уйланасизку!

Олон: (бақириб, тисарилиб) Бас қил, бас қил, Олтин!

Олтин: Ахир, отамиз, тоғамиз Қирқон, бари овдалар! Овлар бароридан келиб, тезда қайтадилар. Шу куни қабилада ўзингиз билган маросим!

Олон: (Бу гаплардан асли хабари бор, жаҳли ҳам шундан). — Олтин! Жонимни ёқма! Бер туморни!

Олтин: Ичкарида онамиз — Уйхон, сурмапардоз, халфа-бахшилар, мақтов ўровида. Ноз-адо. Дўқ-пўписа. Қабила бошлиғи-да. Эрлар-ер. Уйхон онамиз шундай қарор қилибдилар... (Олон — ҳушёр, ғазабнок). Яъни, Гулқизни акаси Камонча олади. Камончани тоғаси Қийғир, фақат Чечакнинг бахти сал... яъни унга отаси уйланади, бултур онаси вафот этувди-ю. Ўрнига...

Олон: Бас қил, Олтин.

Олтин (йиғлаб) Мен... мен... бахтлиман! Шундай акамга...

Олон: (Додлаб) Бас қил, Олтин, бас. Синглим! Бас. Нега ўлдирасан... мени...

Олтин: Мен, нишитин, эса...

(Йиғлаб акасининг бўйнидан кучоқлайди, бир-бирларининг пинжигга кириб ўтириб қоладилар.)

Ардахива: (орқароқдан)

— Олон, Туморни асра. “Қорада қорангни кўрсат...”

Олон бошини кўтариб, бирдан Ардахивани кўради. Ўрнидан туриб кетади. Олтин ҳеч не сезмай йиғлаб ўтиради. Олон Ардахива томон юради. Яқин боради.

Олон: Сенмидинг доим мен билан гаплашадиган?!

Ардахива: Мен!

Олон: Саволлар берадиган?!

Ардахива: Мен!

Олон: Кўнглимни кўтарадиган?..

Ардахива: Мен!

(Тепада Ормузд қароргоҳи безовта, нурлар қуюни. Илон кийимли фаришта у ён-бу ён бориб келади. Ардахива ерда

— Олон билан яқин суҳбатда эканини кўриб, ичкаридан Ормуздни чақиради. Улар ерга қараб, жим турадилар.

Пастда чапдан шовқин-сурон билан бир тўп ёш йигит-қизлар чиқиб келадилар. “Тўй! Тўй! Тўй...”

(Ардахива четланади.)

Олон: (қўлини чўзганча) Исминг нима?!

(“Ардахива!” деган сирли овоз. Фаришта ёшлардан ўзини овлоққа олади.)

Биринчи қиз: Ана келин-куёвлар!

Иккинчи қиз: Аразлашибдими?

Ўсмирлардан бири: Олтин — ерда, Олон — осмонда...

Иккинчиси: Ака-да, нетса-да!

Олон (жаҳл билан югуриб келиб уни бўға бошлайди)

— Махлук, ғажир! Ўчирасанми ё... Ахир...

(Барча саросимада. Уларни ажратишади. Олон олдинга чиқади.)

Олон: Мен ҳеч қачон ўз синглимга уйланмайман. Унинг кўнгли кимда бўлса, ўзи билсин!

(Тўда ичида ғала-ғовур: “Ўзи?”, “Қандай?” “Қонун, одатлар?!” “Уйхон опа ўлдирадир-а...”)

Йигитлардан бири: (Аста Олонга яқинлашиб) Олон, не гап, билдир. Уйхон опа...

Олон: Энди менинг опам ҳам йўқ. Қонуним ҳам! Бу ерларда, бу қабиллага — кимлар яшамасин, ҳеч илинжим йўқ...

Иккинчиси: Сени отангининг ўзи ё укаси Қирқон бўғиб ўлдиради!

Олон: Қирқон тоға жон дер, қонли кўзлари доим Олтинда! Лекин мен Олтин синглимни унга ҳам бердирмайман!

Олтин: (Аста келиб Олонни қучоқлайди, йиғлайди) Ака, ростми, ака, чинданми?!

Мени ҳимоя қиласизми?!...

Олон: Агар ичимизда ўз синглиси ё жияними, бошқа яқинига уйланишга қарши, ўз севганлари, кўнгли борлар...

(Ҳамма ҳайрон. Нима бўлаётганини тушунишмайди.)

Йигитлардан бири: — Олон, кўнгил дедингми?! Бошқа бировга бир не бериб қўйиладими?

Олон: Мен ҳам буни билмайман... Лекин, тўхта... Бу қандайдир нур...

Юракни ёруғ этувчи шуъла. У доим ичингда — кўри-ниб туради. Мен...

Иккинчиси: — Ичингда?! Кўринади?! (Олон ақлдан озган дегандай имлайди)

Қизлардан бири: — Олон, ахир ўз акамнинг нимаси ёмон?! Бир кўрпада ўсганмиз. Бугун ҳам кучоқлашиб ёта-миз...

Мана, шундай (Акасини кучади). Бегона, бошқа деганни тушунмайман. Бети қурсин!

Иккинчиси: Бўлди-ей, юраклар эзилиб кетди. Урфи бор, тақсими бор, бизга нима? Ҳай, Оловча, ўчоққа бир-икки йўнқа ташанг! Мен ўтни соғиндим! Келинлар! Бизни олов бирлаштиради...

(Нима бўлаётганини тушунмай турган болалар ўтни баландлатишиб, давра олиб, қўл ушлашиб, қадимий ун-сиз рақсга тушадилар. Мусиқа овози. Буларга тескари ҳаракат билан даврага Ардахива келиб кўшилади. Уни ҳеч ким кўрмайди. Лекин Олон безовта. Ҳар ёнга аланг-жаланг қарайди.)

Ардахива:

Ер, айлан, очил,
Нур, ерга сочил,
Сувлари зумрад,
Қир-ўрмон яшил.

Ер, айлан тезроқ,
Менга овунчоқ,
Беғам, беалам
Гўё қўғирчоқ.

Эй, одамжонлар,
Қилманглар жанглар!
Насиба-ризқ тинч,
Аҳил яшанглар!

(Ўнгда тепада Ормузд, фаришталар безовта. Уч-тўрти ерга тушиб, Ардахивани осмонга судрайдилар. Безовта ҳолат.

Бирдан чапда Қирқон тоға пайдо бўлади. Ёшларга ваҳм-кор яқинлашади. Унинг ёнида қизил ридоли, чаққон хизматкори — Улгу бола.)

Қирқон: Тўхтат, дангир-дунгирни!

(Давра тўхтайди).

Олон! Отанг ўлди!

Олон: Отам?!

Олтин: Нима? Ким, нега ўлади? (Қирқонга яқинлашади)

Қирқон: Овда, бирдан чакалақдан сиртлон чиқиб, отангни бўғизлаб ташлади.

(Қирқон қизни овутиб бағрига босмоқчи бўлади. Олон олдинга чиқиб, сингисини ортга олади.)

Олон: Ота! Наҳот...

(Бахши, халфа, Пирдаранхос, пардоз-андоз аҳли ҳам-роҳлигида Уйхон оҳиста чиқиб келади.)

Уйхон: Бошимизга мусибат тушди, болаларим! Майитни кутишга чиқинглар!

Во дариғ, эрсиз уйда девлар, жинлар рақс тушади! Найлаймиз, тақдир. Ов ўрнига ёв келди. Тош супани тай-ёрланглар.

Қирқон: Улгу!

Улгу: — Мен!

Қирқон: — Бу атрофга ўзинг қара!

Улгу: Яхши ажаб!

(Ҳамма чиқади. Улгу тўхталиб, Олтиннинг ёнига келади. Кўнгил сўрагандек, қараб туради. Буни Олон кузатади. Унинг ёнида — Пирдаранхос.

Қоронғу бир лавҳа, вазият. Ўлаксахўр қарға-қузғун қағиллашлари.)

Парда.

ТАНГРИ ОРМУЗД ҲУЗУРИДА

Ўша саҳна. Саҳнанинг чап ярми анча хира. Лекин бу ерда Уйхон уйидаги мотамга тайёргарлик боради. Калта, қора пешгирли кийим кийган аёлу эркак аралаш, бир маромдаги ҳаракатлар билан катта тош супа ёнига марҳум билан хайрлашиш унсурларини ҳозирлаш билан банд. Катта жом, хум, саватларда гўшт, мева, шароб ва ҳ.к.лар келтириб қўядилар.

Қўй қабиласи ибодат пайти пешгирларини икки қўллар билан кўтариб юзларини ёпиб турадилар.

Буларнинг тайёргарлигига Қирқоннинг хизматкори, кучли, ҳозиржавоб Улгу бола бош-қош.

Ўнг томон — баландда — тангри Ормузд қароргоҳи ёруғ, нурафшон. Ормузд ҳузурига барча оламлар, йўналиш ва вазифалар вакиллари — етти фаришта йиғилган.

Фаришталар Тангри Ормузд чиқишига ҳозирлик кўриб, ўз илоҳий-русм рақсларини ижро этмоқдалар.

Фаришталар хори

Вақт сувида эркин, равон оқибмиз,
Жумла олам сирларидан воқифмиз.

Ҳар биримиз ишимизда бурчлимиз,
Ки ҳар недан хабардормиз — кучлимиз!

Мақонимиз Арши аъло,
Сарвардир Ҳақ таоло.

(Фаришталар ҳузурига Тангри Ормузд салобат билан чиқиб келади. Унинг файзли, сирли оқ ридоси, саккиз қиррали нурпайванд тожи, нуроний сиймоси мафтун этади.)

Ормузд:

Бори оламларнинг мусиқий сози,
Янгидан кўз очган буржлар овози

Нега айландилар дейман гирдимда,
Келинглар, айтинглар не бўлса
Кимда?!

(Фаришталар бир-бир дунё-олам даракларини тангри-ларига сирли илоҳий имолар билан аён этадилар).

Биринчиси:

Йигирма беш миллиард юлдузот-ҳукмингдир,
Тангрим, ўз буржида бари мукумдир!

Иккинчиси:

Шулар аро ўн саккиз минг оламдир,
Барин олий мавқелари — одамдир.

Учинчиси:

Бирларида ҳаёт энди кўз очган...

Тўртинчиси:

Бирларида тараққиёт нур сочган!

Бешинчиси:

Бирларида тириклик ибтидоий.

Олтинчиси:

Аммо қайда инсон — комил, фидойи,
Бир-бирини бари тутиб ёдида,
Истар ҳамроз бўлса, тузса робита!

(Доим Ардахива гапга олдинроқ аралашгиси келади, Ормузд имо билан уни қайтариб туради).

Фаришталар юлдузлар, ўн саккиз минг олам, уларнинг тарихи ҳақида гапираётганларида сахна тўрида, юксакда — осмонда (экран) сон-саноксиз юлдузлар сукунати, нур ҳаракати кўринади.

Манзара қабила урушлари, ядро портлатилиши, Хиросима — Нагасаки фожиаси картиналарига алмашади. Африкадаги очлар, Заксенхаузенда асирлар ёндирилиши, уюм суяклар кўринишлари билан давом этади.

Табиатга қилинган зуғум, вертолётлардан сайфоқларни отиш лавҳалари, табиатнинг мислсиз гўзалликлари, ўрмонлар, гуллаган боғлар, ҳайвонот, наботот дунёсининг бокира кўринишлари.

Биринчиси:

Коинотга учиб чиққани қанча!
Куч—қудрати жангга кетгани қанча!

Иккинчиси:

Урушларда қанчалари хору зор,
Яна бошдан турмушлари тору мор...

Учинчиси:

Аммо аҳил, сен у — сен бу, демасдан,
Бир-бирининг ҳақ-ризқини емасдан,
Яшаётган сайёралар — кўп обод:

Тўртинчиси:

Адоватдан, ҳақсизликдан йўқдир дод.

Бешинчиси:

Эрк, адолат, маърифат тинч ишлайди.

Олтинчиси:

Руҳи юксак, умри узоқ яшайди.

Биринчиси:

Баъзилари қирғин қурол яратиб,
Самогача офат нурлар таратиб,

Бир-бирига отиб, ўзни ҳалаклаб,

Куйган кўмир!

Ўлик кезар фалакда!

(Ардахова шаҳд билан олдинга чиқади).

Ардахова:

Аммо, хув Ер, ҳамон меҳрингдан йироқ,
Бу не қисмат?!

Не бор бундан оғирроқ!

Ормузд (бефарқ):

Улар учун орзулар бир пуллиги —
Нафс қуллиги ва ҳасадга қуллиги!

Ардахова:

Сен ўзинг бир илинж бер-да бандага!

Ормузд:

Билдим, не ташвишдир сендаги...

Ардахова:

Сенки буюрибсан у ён боқмоқни!

Уларнинг дилида бир не ёқмоқки...

Мен бир хабарчингман,
Аmmo ҳар сафар
Уларнинг қалбига қилолмай асар,
Илтижо қиламан, Илоҳий Сирга!
Мангу руҳдан — ишқдан ҳадя эт Ерга!

Ормузд:

Шошма! Шошма!

Сен ўзинг магар

Бу мавқега осон етдингми, агар

Шу ноқис, нокомил танига инсон
Олий руҳни Олса! Туйса! Бу замон
Руҳ ҳам шикаст топар!

Унинг ўзи ҳам!

На ерда, на кўкда тинчийди бир дам!

Ардахива (йиғлаб)

Ҳатто фаришталар шакли, тийнатин
Одамдан олинган дердинг, зийнатин...

Ормузд:

Ерда одам ёлғиз эмас,

Мен унга қардош —

Набототни, ҳайвонотни бердим!

Этдим бош!

Ҳар биридан унинг сабоқ олгани қани?!

Яшамоққа зўр иштиёқ олгани қани?!

Баргни узиб қўндираман устига аста,
Вақтни, бурчни унутади одам бир пасда...

Ўтга, сувга сифинтириб, синадим кўп бор,
Нени азиз этсам — шуни сўнг этар абгор.

Ҳатто бир гул бурчин ўтар!

Оби гил тани!

Бас! Одамлар турмушида кўрмайин сани!

(Илоҳий мусиқа зарби. Фаришталар ҳар ён тарқаладилар. Ардахива Арш четида ўйчан қолади.)

П а р д а .

ҚҰЙ ҚАБИЛАСИДА ДАФН МАРОСИМИ

Ўша саҳна. Саҳнанинг чап қисмида ва тўрроқда — Тош супа атрофида ҳаракат. Олдинроқда олов гуркирайди. Марҳум эҳтиромига турли мевалар, гўшт, шароб, қадаҳлар келтирилган. Хизматкорлар тизилишиб, алоҳида ҳаракат билан юрадилар.

Бахши, шоир, халфа кампирлар Марсия айтишади.

Уйхон, ёнида Олон, Олтин четроқда бош эгиб турадилар.

Марсия

Қора суйри Тош қани,
Булут тўккан ёш қани,
Бўлукдаги бош қани,
Дарё ёрдам бермадими?!
Олғили-бергили дунёси,
Уйхон, Санга ўтдан қувват!

Қизил байтал сарак-сарак,
Япроқ совуради терак,
Йиғлаётган оху гарак,
Тоғлар ёрдам бермадими?!
Олғили-бергили дунёси,
Уйхон, санга сувдан қувват!

(Темирлар, гишт бир-бирига урилганда чиқадиган товуш, бу — Қўй қабиласининг майит-тобутни ҳимоя қиладиган анъана мусиқаси.

Ҳар томонида қора калта ридо кийган — пешгирли тўрт, жаъми саккиз одам тахта — тобутни кўтариб келадилар, юришлари бир маромда.

Олон ва Олтин “Отам! Отам!”, “Тўхтанглар, Отамни кўрайин!” деганча сафга ўзларини урадилар. Қирқон тоға уларни орқага тисаради.

Халфа кампирлар тобут йўлига тутунлик соладилар, икки хизматкор катта мис тоғорада олов билан саф атрофини бир карра айланадилар.

Жасад тахта занги устида келади, ҳамма томони очиқ, устига қора шол ташланган.

Саф шу тахлит аста бориб тўрда Тош супа ёнида тўхтайдди. Тобутни супа устида жойлаштирадилар. Ўзлари супа атрофида қўйилган ноз-неъматлар олдида ўтирадилар.

Жангир-жунгур давом этади.

Сукунат.

Ҳаммалари пешгирларини юзларига тортиб, ибодат русумини бажарадилар. Шундан сўнг шароб тортилади. Марҳум руҳига зиёрат, дуо-ушбу.

Зиёфат тугаб ҳамма бир-бир тарқалади.

Супа ёнида бир қўриқчи қолади.

Энди кузгун, ғажир, ўлаксахўр қушлар базми бошланади. Улар усти очилган жасадга ташланиб, чўқилай бошлайдилар.

Анча вақт ўтади. Бир-бирини пинжигга тикилиб ўтирган Олтин ва Олон ўзларига келадилар.

Улар бирданига Супага яқинлашиб, қушларни ҳайдамоқчи бўладилар.

Қоровул қўймайди. “Шароб! Шароб!” — дейди. Олон бир хум шароб келтиради.)

Олтин:

Йўқол кузгун,

Гум бўл ғажир,

Ярадор жайронни чўқи.

Йўқол кузгун, ўлаксахўр,

Ҳув майиб сиртлонни чўқи!

Йўқол, кет, кет!

(Олон Олтинни четга чиқариб, ўзи аста супага тирмашади, қушларни қувлаб, уларнинг роғолаганига қарамай, қонталаш майитни кўздан кечиради, орқасига ағдариб, бирдан тек туриб қолади ва қовурғасидан камон ўқи синигини кучаниб тортиб олади. Ўқни айлантириб кўради, пешгири тагига беркитади.

Олтиннинг олдига тушади.)

Олон: Отамизни ўлдирибдилар, Олтин.

Олтин: (сапчиб) Ким, ким? Нега?

Олон: Шуни билсам қани эди!

Тутиб ўлдирсам қани эди.

Олтин: Бу Қирқон, Қирқон! У кулиб, биргал

“Отангни ўлдириб бўлса-да сени оламан!” — деган.

Олон: Жим бўл, кимдир келди.

(Узоқдан Уйхоннинг фармойишкорона овози: “Анов пахтада, шолида, подада юрганларга тўрт туюр ов гўштидан юбор!”)

Бир чеккада уч-тўрт ўсмирлар кўринадилар. Бирларининг бошларида лўппи пахта чанокларидан чамбарак, бирларида шоли-мошоғидан “тож”, бирларида қўчқор шохлари — бош кийим. Аллақандай ёзув — битикли гишт — дарс китобларини қўлтиқлаган болалар қушлар майитни чўқиляётган супага қараб-қараб ўтадилар.

Пирдаранхос-муаллим пайдо бўлади. Олон билан Олтиннинг ёнига келиб ўтиради.

Олон: — Нега келганингни билдим, муаллим.

Пирдаранхос: — Нима топдинг! Ўқувчиларим бори гишт-тахталарни синдириб юришибди. “Олонга бир не чиқибди!” деб. “Кўрсат!”, “Ўқимаймиз бир хил сийқа сабоқ, суюқ мақтов ёзиқларни!” деб.

Олон: (Туморни узатади) Мана, муаллим. Ҳечса ўзинг ўқи. Болаларга буни шарҳлаб беришга барибир журъатинг келмайди...

Пирдаранхос: (ҳайратда, эсанкираб)

— А! А! Бу, бу.. бу ахир... Бу ахир катта бобом эслатган, зорлана гапирган! Қабиламизнинг оти у замонлар “Йилдирим” бўлган! Жон туморим! Иймон туморим! Замон туморим! Олон туморим! Қайтиб келган имкон туморим...

(Туморни бағрига босиб, минг ўпиб, йиглаб ўтириб қолади. Бирдан тикланиб)

Ким кўрди буни? Уйхон кўрдими? Қирқон билдими?

Олон: Ана энди ўзингизга келдингиз, муаллим. “Қорада Қорангни кўрсат!”

Пирдаранхос: (кўрқиб, тисарилиб)

Айтма, буни айтма! Кўп қирғин, Офатларга сабаб бўлди бу гап тарихда. Қабила қирилди. Улли уй эшитса, тамом...

Олон: Улли уй аввалги улли уй эмас. Қўшин тортиб келмайди! “От-йўлига” бир не атасанг, қайтиб кетаверар.

Пирдаранхос: (Тикланиб)

Энг бир қора зулматда ҳам
Ўзинг-ла бўл ўғлон, десам,
Анов Уйхондан қўрқаман.

Бу зимистон йиртилгайдир,
Ўғлон, қоранг кўрсат десам,
Қаҳри Қирқондан қўрқаман!

Зулмат, Зулумотни арит,
Қора кўрсат, элни ёрит!
Дейман, замондан қўрқаман.

(Ўнгда юксакда алланима ярқ-юрқ этади, қарсиллайди, чарсиллайди.)

Ана, ана! Йўқ, йўқ! Тавба! Мана, мана! Ол гуморни! Бало келтиради, айтдим...

(Қоқилиб-суриниб кетади.)

Олтин: Бир ёруғлик кўриндими?! Шуъла! Муаллим ҳам кўпни кўрган. Эҳтиёт, ака... Ака...

(Йиғлаб унга суянади, бошини силайди.)

Бу зулматдан чиқмоқлик йўқ,

Бу қорада бир оқлик йўқ!

(Ардахива пайдо бўлади. Олон чинқириб юборади.)

Олон: Ардахива! Ардахива! Яна келдинг. Қайда қолдинг, узоқ кутдим! Ардахива!!

(Олтин Ардахивани кўрмайди.)

Олон Ардахива изига эргашади. Унинг гирдида айланади, бир нимани айтмоқчи бўлади. Атроф анча ёришган. Олтин ҳайрон. Улгу киради. Буларнинг ўртоқлари, пахтакор, шоликор, подачи бола ҳам ёруғлик ичида ёлғиз ўзича бир нимани куйлаб чарх ураётган Олонга ҳайрон қараб турадилар.)

Олон:

Юрак сезар алланени,
Нима ўзи, билмайман!
Чопмоқ, учмоқ истар кўнгил,
Нима ўзи, билмайман.

Фақат осмон тубларида
Бордай нечук овунчим,
Ерда дўстлар, бу ерларда
Қолмади энди тинчим.

Кўнглим бўм-бўш, хаёлим кенг,
Бир нени соғинаман.
Бир қудратни истар кўнгил,
Шу нурга сиғинаман!

(Ардахива бир ярқироқ олтин олма чиқариб Олонга узатади. Олон олмани олади, уни баланд кўтариб, нурланишига ҳайрат билан қараб қолади.

Ардахива ўз маскани сари кетади. Атроф янада ёришади.)

Олтин: Улги, бир не сездингми? Акамга не бўлган?

Улгу: Айланиб-қўриб юрсам, бир не чарсиллаган бўлди. Кўпчилик ёш-яланг уйғонган. Тамом, шу.

Олтин: Ёруғлик, шуъла! Икки кундан сўнг отамнинг суяклари тозаланиб, хумга тушади. Ва Уйхон билан Қирқон катта тақсим бошлайдилар.

Улгу: — Бу сафар урф дедилар!

Олтин: — Ҳм, содда. Барибир устангнинг айтгани бўлади... Бу ёқда эса акам... (йиғлайди)

Улгу: Олтин, йиғлама... Ахир мен бор...

Олтин: Борлигингни биламан... Биламан, аммо.

Улгу: Олтин, бугун бошқачароқмисан...

Олтин: Ҳа, ҳозир ўзгардим. Улгу, биласанми, Уйхон онамиз пардоз қилсалар одам йиғиб, шуларнинг ҳузурида таранадилар...

Улгу: Рост-а, энди кирмайман мен ҳам.

Олтин: Улгу, ахир, кўзгу аёлнинг ўзи билан ўзи, ёлғиз, эркин қолиб, ўз кўзига ўзи қараб, юрагига бир сўз айтиш имкони эмасми?!...

Улгу: Олтин...

Олтин: Улгу...

Парда.

ТАҚСИМ

Уйхон ҳузурда никоҳ, яъни тақсим, балки урф-одат бўйича қизларни узатиш маросими.

Бир ёқда Уйхон, ёнида хизматкорлари, халфа-бахшилар, Пирдаранхос, ўртароқда Қирқон, Улли уй вакили катта курсида салобат тўкиб ўтиради. У ширакайф. Атрофда нима бўлаётганини билмайди.

Никоҳга келтирилган ёшлар оқ либосларга кийинтирилган.

Бу ерда Олон, Олтин, Ўқтез, Чўғли, Шамолча, Шероқ, Қийиртош, Тойсағир, Ойқуш, Сувгули, Тилқуш, Камонча, Ёлли ва бошқалар.

Улгу бола Қирқоннинг ёнида, боши эгик.

Пана-панадан манзарани бошқа ўсмирлар кузатади.

Қирқон: Уйхон эна! Тақсимотни бошлашга ҳамма нарса тайёр!

Уйхон: Тақсим эмас, урфий удум қўлланади.

Қирқон: Улуғ Апке тақсимга рози бўлдилар!

Қаранг!

(Апке бошини лиқиллатиб, “Апке!” дейди.)

Уйхон: Бу майхўр юҳо от-йўлини сал тутсанг, ўзини ҳам берворади, бир қанор гўшт...

Қирқон: Гап-сўз Улли уйга етса...

Уйхон: Мен — улли уй! Сен не хаёлдасан, биламан! Пирдаранхос! Болаларимизга қонунимиз, урфларимиз муқаддаслигини тушунтиринг. Яъни бўғузmunлар, ўтёқарлар қаъдаларидан сўзланг!

Қирқон: Балки, муаллим нега ўқувчилари қонун-сабоқ битилган кирпичларни синдириб ташлашганини айттар! Бу ҳам етмагандай даладан, пода боқишдан ҳам болаларингизнинг ярлиси қочиб кетадиган бўлган.

Пирдаранхос: Энди... ҳалиги... гиштларнинг биридан кўп эски тумор...

Қирқон: Ким топган, ҳамма нега эшитган?!

Олон: (олдинга чиқиб). Мен топдим!

Уйхон: Нега дастлаб менга кўрсатмадинг?

Олон: Опа, ушбу қайғу куни Сизни...

Қирқон: Бугун қайғу эмас — никоҳ байрами.

Олон: Ҳаммасини кўрсатаман. Ахир муаллимга Қонунни шарҳлашни буюрдингиз. Ахир бу қонун...

Мана “Уллини қулдек суй...”

Уйхон: Пирдаранхос, қонунни ҳаммага ҳар кун ҳижжалашинг керак.

Пирдаранхос: Албатта...

Уйхон: Тушунтирилмаса, қийин. Мана шунинг ўзи: Уллини қулдек суй! Мен — мени қулдек эмас, ўзим қадар баланд суйиш, ардоқлашини истайман.

Нима у — қулнинг суйгуси! Қул — фақат итоаткор! Унда бошқа туйғу йўқ!

Ҳа, баъзи ёзувларни шундоқ, кўз югуртириб, мингирлаб ўқисанг — бир маъно, кўзни очиб, овоз чиқариб ўқисанг бутунлай ўзга...

Қирқон: Ҳаммаларингга бир алвасти ёпишган! Муаллим, тезлат!

Пирдаранхос: Болаларим. Улуғ китобимизда “Ота қизига, ака синглисига уйланса — савоб...” дейилган. Бўлмаса, ўгил — опага, тоға жиянига... (каловланади) Энди, Уйхон онамиз, болалар отасини йўқотиб турганларида, сал ҳаяллаб, яъни кўнглига қараб...

Қирқон: Кўнгил?

Уйхон: Кимнинг кўнглига!

Пирдаранхос: (шодланиб) Эсимга тушди!

Бари ёдимга келди! Қаерда ўқиган эдим! Улар катта бувам Ақча кўлга чўктирган қора мрамар битик тахталарида эди! Эсимга тушди!

Уйхон: Жўялироқ!

Пирдаранхос: Эсингдами, Уйхон опамиз, эринг Ақча кўлда тўр судраётиб, қора ойна Мармар топиб, сенга ҳадя қилган эди! Унинг қирраларида ҳам ёзув бор. Сен ҳар куни ўзингни соласан! Лекин билмайсан...

Уйхон: Кўзгуни олиб чиқ!

(Қизлар қора силлиқ мармар кўзгуни келтирадилар. Пирдаранхос уни олиб, айлантириб ўқий бошлайди)

Пирдаранхос: “Бўйимас, кўнглини кўр!” Қойил! “Савол берганни сийла!”

Қирқон: (Ғазаби ошади) Бу қабилада савол бериш мумкин эмас. Не дейсиз, Апке?!

Апке: Апке!

Пирдаранхос: (ҳеч кимга эътибор бермай, ўзи билан ўзи, давом этади.)

“Юлдуз санашдан тинма!”

“Қорнингни кўнглингдан катталатма!”

(Кулиб, жойида айлана бошлайди).

“Ўтда, сувда, кўкатда ўзингни кўр!”

“Адлга йўл оч — осмон эшик очгай!”

(Пирдаранхос кўзгуни сирли айлантириб рақсга тушиб кетади, ўсмирлар жонланиб, унинг ҳаракатларини тақлид этиб кузатадилар.)

Йилдирим учиб боради,
Пирпирим қочиб боради.
Йилдиримнинг тўнғичлари
Қилни қирқа ёради!

Тапира тапий,
Гапира гапий,
Ўнгга деса —
Қара чапий!

Борарим, ҳо, борарим,
Ҳар неда бор қарорим.
Акангни не алдадинг,
Кулади болаларим.

Топир, топир,
Шопир, шопир.
Элнинг камин
Зўрлар ёпир!
Топир, топир...

(Пирдаранхос тинади. Ҳамма тўхтади. Ўртага галати жимлик чўкади. Кўшиққа ширакайф чайқалиб ўтирган Апке тилга киради.)

Апке: Бу не шодлик?!

Қирқон: Улли, Сизнинг келишингиз шарафига!

Апке: Апке!

(Уйхон келиб кўзгуни силаб айлантиради).

Уйхон: (четга) — Бу Апкега минг олиб ке, тўймас!
Шўрлик эримнинг менга васиятимиди, балки бу кўзгу?!...

(Овозини чиқариб, ўйчан) Эсдалик, бечорадан...

Олон (онасига яқин келиб) — Бу ҳам бир ёдгор! (синган, қонли ёй ўқини узатади)

Уйхон: Не, не?!...

Олон: Отамнинг қобирғасидан, олдим...

Уйхон: (ҳайрат ичида) — Қирқон, бу не касофат?!

Қирқон (елка қисади) — Ов пайти бир жаҳаннам бўлди. Сиртлон акамни бўғизлаб, елкасига олиб, қочди. Менинг йигитларим йиртқични ўққа тутишди.

(Уйхон баттар ҳайрон. Олонга яқинлашади. Олон ерга ўтириб қолади. Оташ посбони оловни кучлироқ ёндиради.)

Улгу! Овчилар кирсин!

(Улгу “Яхши ажаб!” деб чопиб чиқади. Қатор-саф бўлишиб, сирли бир-хил ҳаракатлар билан қора либосларда овчилар кирадилар. Қурол-яроқлари ўзлари билан.)

Йигитлар! Сиртлон акамни елкасига олиб қочганда нима қилдик, иложсиз?!

(Овчилар ўқ-ёйларини чиқариб, сиртлонни мўлжаллаб ўқ отганларини кўрсатадилар).

Олон: (бошини чангаллаб) — Сиртлон қочди, отам ўлди! Қотил мерганлар!

Қирқон: (келиб унинг ёқасидан олади.)

— Не деб валдирайсан, бола!

(Олоннинг дўстлари безовта, олдинга чиқадилар. Қирқон уни қўйбориб, Уйхонга юзланади.)

Бу — никоҳми, масхарабозликми? Ҳаммангни девлар жодулаб қўйибди... Буюринг!

Олон: (Тикланиб, Уйхоннинг қаршисида туради)

Ўқинг никоҳингизни? Менга синглимни никоҳланг!

Ойқушни отасига беринг. Чўғлини укаси билан, Ёллини тоғаси билан қўшинг!

Сувгулини буvasига беринг, Ўқтезга момосини никоҳланг, Қийиртошга холасини...

Уйхон: — Бас! Худди шундай қиламан! О, Қуёш! Бу — бизнинг муқаддас урфимиз, Бўғузмун ва ўт ёқарлардан ҳукм бўлган қонунимиз!

Олон: — Балки мерган тоғам Қирқоннинг орзусини амалга келтириб, Олтинни берарсиз. Мен эса Сиз билан...

(Олон қизиқ ҳолатда айланиб юради. Ҳамма ҳайратда. Ҳали Уйхон иродасига ҳеч ким қарши чиқа билмаган! Олон Улли уй вакили Апкенинг олдига боради, шароб қўйиб узатади.)

Апке: Апке!

Олон: Апкеламан! (четга) Кимни сотсам экан бунга?

Дуо кетган, бу қавм
бир-бирин отар-сотар.

Ота ўз қизи билан
Ака ва сингил ётар.

(Апкени ёқалаб)

Нафас ол деб ҳукм чиқар,

Ёт ва тур деб фармойиш.

Кўрпага кир деб қонун,

Ечинишга бер ройиш...

(Қирқон уни ажратмоқчи бўлади. Олон уни силтаб ташлаб, давом этади)

Қуёшдан ёғду юқмаган,

Баҳордан туйғу юқмаган,

Ўз-ўзига гумроҳ юрт,

Биздан ҳам йўқ гумроҳ юрт...

Қирқон: Опа, боланг (Калласига бармоғини бигизлайди) бир бало орттирибди...

Олон: (Апкега гапиришда давом этади)

Сен, биргина одам бўлсангу, калланг арининг минг кўз ини бўлса-да:

Менинг ичимда не бор — қайдан биласан!

Қийирнинг, Олтиннинг, Сувгулнинг, (болаларни бир-бир кўрсатиб) Ойқушнинг — мингларнинг юрагида не борини, нима истак билан яшаётганин нечук фол кўрасан, сен тангри эмассан-ку...

(Апке бетоқат бўлади. Қирқонга “Не гап?” дегандай имлайди).

Қирқон: Бу бола мени ҳам Улли уйга — Марказга, ишга бирга олиб кетинг демоқчи!

Апке: Апке!

Олон: (Кўйнидан олтин туморни чиқариб, ярақлатиб айлантиради. Апкенинг кўзлари қинидан чиқади.)

Мана! Сенга бераман! Фақат шартим бор! Буюк никоҳ кечаси муносабати билан, ана, Улуғ, барча муқаддас қонунлар ва Тангри рамзи — Мангу Оловни ўчираман! А?!

Уйхон: Оловни, ўчирасан?! Воҳ...

(“Олов?” “Ўчириш!” “Офат!” “Не дейди?” деган хитоблар. Қирқон эсанкираган. Олоннинг дўстлари ҳам бесаранжом. Апкенинг кўзи туморда).

Апке: Апке! Тез! Кейин ўчирасан...

Олон: Ҳа-а! Бу бир оддий олов. Мен ўтин ташласам — бор, бўлмаса — йўқ! Бу — не муқаддаслик, бу — не эътиқод, не — қонун ўзи! Менга бу ўт эмас, уни доим бизга ёндиртириб азиз деб кўйган зот қаерда, шу қизик! У — эса йўқ!

Вассалом! Никоҳ тушганларга — эркинлик.

Висол туни бу! Нақадар латиф зулмат.

Қоп-қора. Ҳеч не кўринмайди.

(Тез бориб ридоси — кўйлагидаги пешгирни олиб Оловнинг устига бостиради. Ўт ўчади. Саҳна қоронғулашади. Ҳаммаёқни сукунат, ваҳм босади.)

“Қорада қорангни кўрсат!”

(Шундан сўнг қоронғуда говур-гувур, шовқин, жаңгур-жунгур бошланади. Чинқирик, ҳаяжонли бақир-чақир.)

П а р д а .

ТУТҚУНДА

Ўша саҳна. Ярим тун. Чап томонда ўнга яқин ўтов керагаларига ўхшаш, тахминан одам бўйининг ярмича келадиган ёғоч қафаслар. Қафаслар ичида ғужанак ҳолатда, тақсимот кунни ғавғо чиқарган ёшлар асоратда. Уларнинг баъзилари очлик-сувсизликдан инграйдилар. “Улғужон, сув бер, бир туюр гўшт!” Ялинишади.

Улғу Олтин ва Олон ётган қафас ўртасида бошини чангаллаганча ўтиради.

(Қирқон киради.)

Қирқон: Улғу! (Улғу сакраб туради.)

Улғу: Мен!

Қирқон: Ухладингми? Ўзингни саватга соламан! Нени буюрган эдим?!

Улғу: Бари сиз айтгандай, Улли Қирқон!

(Қирқон сават-қафасларни бир-бир тепиб чиқади).

Қирқон: Ўлгани борми? Супа тайёрми?

Улғу: Супа тайёр, ўтин бисёр, ҳозирча ўлик йўқ.

Қирқон: Агар биронта бир не егулик берса, ўзим бўғиб ўлдираман!

(Олоннинг қафасига яқин келиб)

Жиян! Супага биринчи сен чиқасан!

Ўлаксахўр паррандаларим сенинг оппоқ суякларингга ташна! Марказ!

(Қаҳ-қаҳ уриб кулади.)

Улли уй вакили олдида муқаддас оловни ҳали ҳеч ким жўртга ўчира билган эмас! Галварс, бу гап у ёққа етса, хонавайрон этилишимизни биласанми?!

Ҳеч бўлмаса онангнинг тақдирини ўйладингми? Бу ёқда кўшни қабилалар бизга ёв...

Сўнгни пайтлар бедаво бир жазавага дуч бўлганингни сездим... Шундан, бўшатиб, бош оққан томонингга кет, қабила тинчлигини бузма дейману, яна бир бало бошлаб қайтиб кеб қоласанми дейман-да...

Йўқ, супага чиқишда ҳам биринчи бўл...

Уллимизни зўрға овутдик, бир кеча онангнинг меҳмони бўлиб кетди...

(Хи-хи-хи деб кулади. Саватни қаттиқ тепиб, Улгуга ўдағайлаб, мағрур чиқиб кетади. Улгу хушёр тортиб у ёқ-бу ёққа юради.)

Сал ўтиб, ички ҳарир кийимда Уйхон киради. Олон ва Олтин ўтирган қафасларни кучади. Атрофга бир қараб, Олон ва Олтинга бир бурдадан егулик узатади)

Уйхон: Оч қолдингларми, болаларим.

(Олтин ҳам, Олон ҳам тескари ўгирилиб оладилар. Уйхон жаҳл билан ўрнидан туриб, кўлидаги умочни ерга улоқтиради)

Улғайиб, кўлтигимга кирар, суянчим бўлар десам...

(Йиғлайди.)

Эркаклари бир-бир ўлиб,
Қабилам хувиллаб қолди,
Ён-веримда кеча-кундуз
Қашқирлар увиллаб қолди.

Ўчиб борар зўр оловим,
Қафасим бўлди ўтовим,
Эрим ўтди, кетди довим,
Ёт шамол гувиллаб қолди.

Билмадим, қонун кимники,
Дон кимники, ун кимники,
Танимда қоним кимники,
Ул-қизим чувиллаб қолди.

(Кетади.)

Олон: Улгу! Бери кел!

Улгу: (қафасга яқинлашиб) Мен!

Олон: Муни ол! (Туморни узатади.)

Улгу: (ҳайрон) Мен?

Олон: Сен! Сен! Сен сақлайсан муни! Қабила ёшларига, болаларга тушунтирасан нелигини.

Олтин: Ака, бу нима қилганинг...

(Бошқа қафасдагилар “Олон, нима гап, нени ўйладинг?” деб сўроқлайдилар.)

Олон: Улгу ўзи билади. Ҳозир у бировнинг зулмида, гаранг. Лекин, тезда жодудан халос бўлади.

Улгу: Бу, бу жуда азиз, бебаҳо ашё. Мен уни ҳатто ушлаб кўришга тискинаман.

Олон: Ол, у сенга куч, ёқти беради!

Улгу: Сен, сен Олон! Енгилдингми? Ўлимга, кузгунлар базмига тайёр бўлдингми?

(Сукунат, овлоқ бурчаклардан буларга бир егулик келтирган болалар лип-лип кўринадилар...)

Ичинда орзуси борлар
Сира қафасдан кўрқурми?
Нафасини азот олган —
Сўнгги нафасдан кўрқурми!

Мард мард қолур довул кўчса,
Куч олар дўст дўстни қучса,
Бир жойда бир олов ўчса,
Сомдан, Ёфасдан кўрқурми?

Олон, Олтин, тиклан! Туринг, дўстлар!

Қулф бузилган, занжир узилган!

(Болалар ўринларидан турадилар, сўнг қафасларини ёнларига қўйиб, бир-бирларига қарайдилар. Ташқаридан дупур-дупур оёқ товушлари эшитилади. Шошилиб Пирдаранхос киради)

Пирдаранхос: Қимирлама, жойингга ўтир.

Қоровул! (Ташқарига имлайди. Болалар яна қафасларини бошларига кийиб, банди ҳолатда жим ўтирадилар. Бошдан оёқ-қуролланган, тунд қиёфа, бир хил қора либосда тўрт нафар қоровул киради, қафаслар ортида қотиб туради.)

Улгу: Муаллим, мана ботир оғаларим келди. Лаҳза тамадди, ҳордиққа жой бўлди! Мўъжиза ютумдан борми?

Пирдаранхос: Ана, зина ортида. Келтир!

(Олон каттагина май кўза ва қадаҳ келтиради, оловга яқин ўтирадилар. Мусаллас қуйиб ичгандек кўринадилар.)

Улгу: Воҳ, қуёш! Не мўъжиза? Ўзингизнинг қувончми бу! Йўли нечук! Бўзаси не, кўзаси не?!

Пирдаранхос: (Жўртгага қоровулларга кўз-кўзлаб)

Ў, оқ узумни ёш қизлар босқилайди, етти ҳовуч жий-да солиб, етти кун шарбатни қуёш эркалайди. Қия тошга етти дона сур терини ёясан, тепасидан ғалвир тутиб, қуясан! Терилардан хумга шарбат чак-чак томади! Кейин, устанг, қирқ кун хумни қамайди. Яна бир бор олтин кукун сочиб, ипақдан ўтказади. Қирқ кун кутади! Бу — шундоқ олов боласи!

Воҳ! Воҳ!

(Қоровуллардан бири чидолмай буларга яқинлайди)

Қоровул: Қани, битта тўлдир!

Пирдаранхос: Кимки турса кўриқда,
Йўқдир бундай йўриқда!

Қоровул: (ғазабланиб) Кўй! Шунча кундан бери уйку йўқ, сенларни деб!

(Пирдаранхос кўлидаги жомни юлиб олиб кўтаради. Оқ тортиб, оғайнилари чорлайди. Қоровуллар бир кўтаришданоқ, ширакайф бўладилар. Мусалласга аллане кўшилган, улар алжираб-салжираб оловга яқинлашиб, ўтирадилар.)

Қоровул: Улгу, бор-эй! Чилим, дори!

(Улгу тез чиқиб чилим ва таръёк олиб келади. Чилимни қоровулга тутиб, олов чўғига, чилимга доридан ташлайди, оқ тутун кўтарилади. Шу тарзда қоровуллар чилимхўрлик қиладилар.)

Қоровуллар: (чайқалишиб)

Гуллар шоҳи кўкнори,
Минг битта дардга дори.

Лек ўзига даво йўқ,
Мундан ҳам шум бало йўқ!

Ким бўлди хуморбози,
Кўлидан учди ғози...

(Қоровуллар маст, қийшайиб ухлаб қоладилар. Улгу болалар қафасларини бир-бир чертиб чиқади. Улар банддан чиқиб, бир ерга йиғиладилар. Пирдаранхос уларга “Изим-

дан!" деб имлайди. Улар бир-бир, сал гандираклаб, қоронғулик қаърига кириб кетадилар. Улгу ва Олтин бир-бирларининг қўлларидан ушлаб бир лаҳза қоладилар, сўнг дўстлари изидан кетадилар.

Тонг гира-ширасида, хуррак отаётган аскарлари устига Қирқон киради. Ғазабланиб уларни тепкилаб-титкилашга тушади. Қоровуллар, вайрон-ҳайрон, анча ўзларига келолмай турадилар.

Қирқон: (Қиличи билан қоровулларни ниқтаб) Яна одам ол! Бирини қўймай тутиб кел! Йўқса, калланг кетади!...

(Қоровуллар кетишади. Қирқон бир пас каловланиб туради. Сўнг қаттиқ хохолаб узоқ кулади. Шовқинга Уйхон чиқади.)

Уйхон: Тонг азондан бу не талвос?!

Қирқон: (қаҳ-қаҳ урганча саватлардан бирини четга улоқтириб) Чеча! Мана, эркатойларингиз! Дев қоқди барини, алвасти етаклади.

Уйхон: Чеча дедингми?! Нечук! Қариндошлик дилингга тушдими, кўзларинг меҳр ичдими?

Қирқон: Бу хонадонда не бўлаётганини бир улли Қуёш биледи! Аммо кечаси у ҳам кўз юмиб, қаттиқ ухлайди.

Уйхон: (Сават-қафасларни бир-бир титиб) Қани улар, болалар қайда! Соқчилар ким, қани?! Қирқон?! Сендан сўрадим.

Қирқон: (Ўзини бамайлихотир кўрсатиб)

Тери ошланса, Қирқон,
Сал бош қашланса, Қирқон!

Шоли ўроқми, Қирқон,
Ҳаво қурғоқми, Қирқон!

Хавф солса бир ёв, Қирқон,
Тайёрдир дарров, Қирқон.

Чун асил эркак, Қирқон,
Ҳар доим керак, Қирқон!

Уйхон: Бас, яхши. Нетдик энди, қайда булар?!

Қирқон: Зўрлик билан қайтараман барини! Бошқа қабила қўлига тушсалар, иш чигаллашгани.

Уйхон: Эй, қуёш, не кўргиликлар, не савдолар...

Қирқон: Бу қора бўдуннинг кўнглига озотий руҳ кирди. Қабила ҳолига вой... Тошга дарз тушди...

Уйхон: Қирқон, биз-кўҳна қонунлар қулимиз. Шу қондаларга бир нафас амал қилмай кўйсак, қонимиз, устихонимиз қотиб қолади. Кўзимиз, бошимиз аллақачон тахта-сопол!

Қирқон: — Биз буларга озотий — эрк беролмаймиз.

Уйхон: Қирқон, қўлимиздан келади, юрагимиз четида шу истак бор. Лекин, эсингдами, миллион йил бурун тош қотиб, нақшланиб қолган ўргимчак уяси ўймасини олиб келган эдинг. Ана, уйда. Биз — қадимий, гайри урфлар тошидаги жонсиз, сувратлармиз. Ёшлар — тоза нафас истайдилар. Такрор айтаман: Биз бундай эркинликни беролмаймиз. Кўкракда сут йўқ! Янги руҳ, субут йўқ...

(Қирқон шаҳд билан чиқади. Ўлаксахўр қушлар қағиллаб турган супа қошида бир дам тўхталади.)

Қирқон: (Муштумини тугиб) — Қўлимга туш, бариннинг гўштингни чўқийман... Эркин!

П а р д а .

АЗОТИЙ

Қабиладан қочган ёшлар ғира-ширада чакалак-чангалзорда сарсон-тентираб, бир-бирларининг пинжига тиқилиб, аланг-саланг ҳар ён ҳайрон қараб юрадилар. Йиртқич ҳайвон ва тун қушларининг тажовузкор қичқирқилари.

Олон: Олтин қани?

Овоз: Ҳамма ерда бир манзара.

(Орқадан Пирдаранхос чиқади.)

Пирдаранхос: Йўқ, бу бўлак жой. Бу...

(Олтиннинг аянчли овози)

Олтин: Болалар! Ака, қайдасизлар?!

Болалар: (Жонланишиб) Биз буёнда...

(Олтин билан Улгу буларга кўшиладилар. Бир-бирларини кучоқлайдилар. Улар олдида ёруғ бир яланглик пайдо бўлади.)

Пирдаранхос: Бу ер ахир, бу... бу... Эҳ, хаёлим... Не ер-дамиз?!

Ормузд маконида ялт-юлт бесаранжомлик. Илон кийимли фаришта тажанг. Ардахива кўринади. Ерга, гаранг, кунишиб турган болалар сари юради.

Олон уни кўриб, истиқболига югуради.

Олон: Ардахива?! Ардахива!

Ардахива: Олон, Олон!

(Ардахива ҳаммага кўринади. У одам сувратида. Ёшлар фариштага ҳайрат ичида боқадилар. Атроф ёришади. Олон ва Ардахива дил изҳори).

Олон: Қайлардасан, кўп кутдим,

Бор-йўғимни унутдим!

Ардахива: Юлдузлар чангин ютдим,

Баридан-да шу еримиз чиройли!

Олон: Дунёда қолдим якка,

Ҳеч сазо йўқ тилакка!

Ардахива: Чикдим етти фалакка,

Баридан-да шу сайёра чиройли!

Олон: Юлдуз оқса, сен кўриндинг кўзимга,

Олов ёқсам, расминг тушди юзимга.

Ардахива: Ойни кўзгу этиб кўрдим кўзимга,

Баридан-да ушбу бу замин чиройли!

Олон: Зорларимга ҳеч ким хабар айтмади,

Сен келдингу, билдим, олам чиройли,

Ардахива: Юракларга ишқ тушган дам чиройли!

Иккови: Соғинган ва суйган одам чиройли!

(Узоқдан от туёқлари гумбирлашлари, Қирқоннинг “Сен у ёқдан, сен бу ёқдан бор!” деган буйруқ, ўдагайлаши эшитилади.)

Пирдаранхос: Ардахива, сен кет, қизим.

Таъқибкор бизни излайди. Сен ҳам қолма қийноққа!

Ардахива: Мен сиз билан тортажакман бори ерий азобни.

Олон: Ардахива, күй, энди мен... үзим ёлғиз!

Сен кет Арши Аълога!

Сен бахш этган нурли соғинч кифоя!

Сени ўйлаб мен ўлсам тинч, кифоя!

Болалар: Ана улар, яқинлашар, кўлларида камон, арқон,

Найза, машғал... Не қилдик...

(Ормузд қароргоҳида бир ҳозирлик. Ормузд ўзи кўри-нади ва етти фариштани Ардахивани мажбурлаб-да қайтариш учун ерга йўллайди. Улар шу лаҳза ёшлар ва Ардахива ўртасида пайдо бўладилар, Ардахивани ўраб, тепага олиб кета бошлайдилар.)

Фаришталар хори:

Фариштасан, не ишдасан,

Кўкда жойинг!

Сени кутар улуғ даргоҳ —

Юлдуз, ойинг!

Инсонларнинг ўз номаи

Аъмоли бор.

Ҳақ олдида ўз жавоби,

Саволи бор.

Қайт, фаришта, Тангри ҳаққи,

Тушма Ерга!

Ҳали инсон лойиқ эмас,

Олий Сирга!

Ардахива: (Ерга чўккалаб, фалакка)

Отам Ормузд, улуғ тангрим! Бу шўрликлар гамин егил!
Меҳринг буюк — караминг кенг, бир не дегил!

Ормузд: (Тепадан, олдинроқ чиқиб) Ардахива! Тўрт юз минг йил сарфим кетди бу мавқега чиқишинг учун!
Сенинг ерий вужудингни беадад нафс, гина, ғараз, шаҳват чирки, неча ботмон обигилдан фориг айладим!

Сен вақт, макон, масофадан буткул озодсан!

Абадият қадар ахир сенинг ҳаётинг!

Такрорлайман: Ернинг қаъри — олов Жаҳаннам! Пала-партиш қисқа умрин бир амал-тақал яшаб, бу одамлар кирадилар бири қолмай шу оловгоҳга!

Қирқон: (Ардахивага яқинлашиб) — Оҳ-ҳо!

Олон қаерларда тентийди десам, бир жонингдан, баргисумбул, ой қовоқ пари, шарбат ичса — томоғидан кўринган санам...

(Уни қучмоқчи бўлади)

Олон: (Қирқонга ташланиб) Чекин, аблаҳ!

Қирқон: (Одамларига) — Бас, арқонла, барини ол, танғи тўрга! “Кўй”га қараб сур барини!

(Қирқоннинг одамлари болаларга ташланиб, ур калтак қилиб, банди қила бошлайдилар.)

Олон: Ардахива, кет бу ердан, бўлди энди тугади бари! Сенга зиён етказарлар, қоч, фалакка уч!

Ардахива: Шошма, Олон! (Кўлини-кафтларини очганча Қирқонга йўналтиради. Чарс-чурс олов сачраб, Қирқон ортга тисарилади.)

Қирқон: И-ҳи, оҳанрабоси ҳам борми?

Ушла, ушла.. Уйга ҳайда!

(Қий-чув, дод-фарёд)

Ардахива: Эй, оламлар ҳукмдори, охирги сўзим, ҳечса ушбу қабилани бу қабоҳатдан, қора тилсим ва жодудан, ғафлат-ғурбат оғусидан бир дам холос эт! Шу ёшларни, менинг учун!

Ормузд: Бас, изга қайт! Илоҳий руҳ бу тупроққа, заминга тушса, уни булар бошидаги ўз ғами, ўз манфаати деб, не куйларга солмоғини, не мақсадда ишлатишга ури-нишларини тасаввур ҳам қилолмайсан. Қайт, фалакка! Мавқеингни хори-зор этма! Бир кайфият қули бўлмоқ сенинг ишингмас!

Ардахива: Ота, қутқар бу қавмни...

Ормузд: Сўнги сўзим! Фаришталар, ёрдам беринг, Ардахивага! Заминни ҳам қутқаринглар мубҳам, мавҳум бу иштиёқдан!

(Бир ёқда Қирқоннинг одамлари болаларни асир қилиш, ур-сур қилиш билан банд. Бир ёқда осмон фаришталари Ардахивани ўраб кела бошлайдилар.)

Олон: Ардахива, кет. (Олоннинг қўлини қайириб ортга судрайдилар.)

Ардахива: Тангрим, бийик ҳукмдорим!

Бир илтижо, ўтинчимга марҳаматинг агар йўқ бўлса, тўрт юз минг йил эмгакларинг шунчаки бекор, бу харобат аҳли учун жинчироқча нафим тегмаса, керак эмас, абадият — самовий умр! Булар билан насибимни қўшганим, тамом!

Ормузд: Сен бажардинг истагингдан ортиқ, муҳим юмушни! Абадий ишқ, муҳаббатнинг ёғдусини бердинг буларга! Бир чимдим! Шу кифоя!

Ардахива: Бори халқни қутқар Қора зулм, кўрлик-карлик, қуллик, хўрликдан...

Ормузд: Сен сўзимга ишонмадинг чамаси, болам!

Бу — жаҳаннам, оташ лаҳм! Усти — пўстдек ер!

Сен сўраган буюк юкни кўтара билмас!

Ол, ўзинг кўр!

(Ормузд ерга найза отади. Найза ўрнида осмони фалакка гуриллаб олов фаввораси отилади. Ҳамма ваҳм ва саросимада, Қирқон ва одамлари ерга чўккалаб, юзларига пешгирларини ёпиб ибодатга тушадилар. Ёшлар гужанак бир-бирларининг пинжига тикиладилар)

Ардахива: Олон, хайр! Шу жаҳаннам оташида балки шафқат бор. Ахир ўт ҳам бекор ёнмас, ўз бурчи ҳам вази-фаси бор!

(Олов томон юради! Фаришталар ҳеч нима қилолмай қоладилар.)

Ормузд: Ардахива, қайт, қайт, бекор, бу шиддатинг, беҳуда, кулги...

Ардахива: Олон, хайр, сен енгилма,

Сен бош эгма, гуруринг сақла...

Ва дилинг бир таскин — юксак, ёруғ тўлқин олган кунларни эсла...

(Ўзини оловга уриб, ғойиб бўлади.)

Олон: (Ардахиванинг сўзларидан гарангсиб туриб, бирдан ўзига келади. Қўлидаги занжир, арқонларни улоқтириб, Ардахиванинг изидан оловга томон югуради.)

Ардахива! Қайт! Чиқ ўтдан!

Ардахива, қайт! Мен, мен борман!

Сен биланман, ва ёнаман сен ёнган ўтда!

(Олон ҳам ўзини ўт қаърига уради ва ғойиб бўлади. Олоннинг қўлтиғидан нур сочар олтин олма ерга тушиб думаланиб қолади.)

Олтин: Ака, акажон, қайга кетдинг?!

Ўтда не бор! У фаришта экан ахир! Сен кимсан, бу не?! Ака, ака, қайга кетдинг?!...

(Олтин Олов фаввора олдида бошини ерга қўйганча тупроқни чангаллаб-тирнаб қолди. Сал ўтиб, бошини кўтарди, ерда ётган олмага кўзи тушади. Ғалати ҳолатда гоҳ кулади, гоҳ йиғлайди. Олмани олиб, кўлида айлантиради. Улгу унга яқин келиб туради.)

Телада Ормузд Ердан юзини четга ўтирганча қолади. Фаришталар боши эгик.

Олов гувиллайди. Қирқон одамлари кўрқиб, орқага, қоронғироққа чекинадилар. Ёшлар озод бўладилар, занжир, ип-арқонлар ерга тўкилади. Улар аста Олтин ва Улгу ёнига келадилар.)

П а р д а .

ДИЙДОР

Саҳна сатҳи анча ўзгарган. Олов отилган жойда мусаффо сувли фаввора отилиб туради. Атроф яшил майса, энди гуллаётган ниҳоллар, қушларнинг сокин сайрашлари мафтункор манзара кашф этган. Аммо Қирқон ва одамлари турган томон ҳамон чакалак, гира-шира.

Ёшлар, Пирдаранхос ҳамон тилсимланган каби, бир алфозда турадилар. Нима бўлганини билмайдилар гўё. Уларнинг кийимлари баҳорий ранг, шакл олган. Сукунат қаъридан уйғониш оҳанги, мусиқий руҳбахш чалғу садолари эшитилади.

Ҳамроҳлари билан Уйхон киради. У ёшларни кўриб, жонланади.

Уйхон: Воҳ, бормисиз, қаердасиз?!

(Болаларни титкилаб фарзандларини ахтаради) — Олтин! (Кизини кўриб бағрига босади) Улгу! Қийиртош! Ойқуш! Камонча... Олон! Олон қани?! Олон...

(У ёшларни ҳар ён итариб, жазавага тушиб, ўғлини қидиради)

Пирдаранхос: Ўғлим қани?! Олон?! Олон, қани сен?!

(Ҳамма ўзига келиб, бир-бирларига, атрофга ҳайрон тикиладилар, у ёқ-бу ёққа юриб кўрадилар. Бир-ерга, бир осмонга қарайдилар.)

Пирдаранхос: Қаердамиз? Бу, бу манзил... Нималардир ёдимга тушгандай...

Уйхон: Нима тушади телба кўнглингга?! Олон қани?

Пирдаранхос: Олон! Уни Тангри Ормузд ўз истиқболига чорлади!

Уйхон: Нима деяпсан?! Эсинг борми...

Пирдаранхос: Бундай бахтга қани мен муяссар бўлсам! Етти фаришта ерга тушди — тангримиз Ерга мўътабар олов тойчоғини юборди. Эгарлари учкун сочиб, ёлларида юлдузлар жимирлаб турган учар отга аввал фаришта Ардахива, мингашиб Олон, кўк сари учдилар!

Уйхон: Ёлғон, бўлмагур чўпчакни сўзлама!

(Қирқон қоронғуликдан чиқиб, буларнинг ёнига келади.)

Қирқон: Бу сафар ҳам ишонинг, ҳа бир чақмоқ чақди, онамиз, девонанинг эртагига!

(Уйхон ўзини йўқотаёзган ҳолда болаларни бир-бир силтаб, телбавор айланади)

Уйхон: Шундайми болалар! Айт, гапир!

Олтин: Мана шу фаввора ўрнида — олов шарора бор эди... Қанча бўлди бунга... Ахир ҳамма ёқ гуллаб, кўкариб кетибди.

Улгу: У оловга кирганида мана “Туморни асра, у жамоанинг умид, бирлик тумори!” деди.

Олтин: Бу олма... (Кўлида ёниб турган олмага тикилиб) Фаришта Ардахива ўтга киратуриб, “Олтин, бу олма — покиза, абадий муҳаббат рамзи, қурч оила тимсоли! Авайла уни!” — деди чамамда...

(Уйхон бир туморга, бир олмага қўл текизиб кўради. Кейин фаввора олдига бориб тиз чўқади. Фаввора тошини ўпади. Ҳовучида сув олиб тотиб кўради, юзларига суради.)

Уйхон: (аста ўзига келади. Тикланади.)

Сўзларингга ишондим, бу муқаддас сувда бор воқеа бир лаҳзада кўриниб ўтди. Тангри ҳукмига ҳукм йўқ... На чора...

(Ёшлар бир-бир келиб сувдан тоғиб кўрадилар, юз-кўзларига сурадилар.)

Пирдаранхос: (бирдан жонланиб, олдинга чиқади) Уйхон! Уйхон! Бу ерлар ҳам эсимга тушди! Чамалаб-тус-моллаб, чангал-тикан йўлдан юрсак ҳам тангрим қўллаб-ди, адаштирабди...

(Қирқон ҳушёр тортиб, қўли ханжар қинига боради)

Ана Ақча кўл! Хув Кўйқирилган қалъа. Бу боболаримиз мудҳиш қисматига қурилган ибодатхона!

Ўрол тоғлари томонидан Орқайим мулки тўдалари совуқ-қашшоқликка чидамай юртимизни босади, қирғин қилади. Бу ўт ёқар қавми одамларимизни қул қилиб — фақат оловни ўчирмай туриш, ов-озиқ овқат топишга, ва энг ёмони мусаллас пиширишга ўргатади, қабилага “Кўй”, деб ном беради.

Қавмларимиз Ходарос, Чақмоқли ва бошқа жойларга кўчади...

Улардан қолган тошбитиклар яксон қилинади, Ақча кўл тубида — чўктирилади...

Уларнинг қув-қув, қутқулари элимиз руҳини синдириди, қуллик абадий хасмимиз бўлди! Шундай эзгин йилларда Ўғуз-окс дарёимизни тангри Ормузд бошқа томонларга буриб юборар, Хо-орий-зм денгизи қурир эди.

(Қирқон писиб келиб унинг орқасига ханжар урмоқчи бўлади.)

Қирқон: Мана! Болаларни қочириб, йўлдан урганинг учун!

(Бирдан Улгу сапчиб келиб, Қирқоннинг кўтарилган қўлини ушлаб қолади. Қирқон Улгига кучи етмай, бир оз айланишадилар.)

Қирқон: Улгу!

Улгу: Мен (У Қирқоннинг қўлини кўйиб юборади. Ханжар ерга тушади. Улгу бирдан ўзига келади. Хизматкорлигини унутади. Ханжарни тепиб юборади.)

Уйхон: Қирқон! Бас! Етар! (Ёшлар Қирқонни жазолаш учун қуршаб келадилар. У эсанкираган.) Буларни —

ёшларни биз ўлдирдик! Бир элни ёв босса, халқнинг бели букилиши аниқ. Лекин икки-уч эрқарвар мард тирик қолса, юрт ўзини тиклаб олар! Аммо, биздай ҳукмдорлар, ёздаги гапи кузга тўғри келмайдиган, ўзбаланд бошчилар даврида, ўз ҳукмини минг хил айёрлик, зулм, қувгин, ҳукмфармолик билан мажбуран ўтказадиган замонда бутун бир авлод ўлади...

Авлод ўлими — миллат ўлиmidан баттарроқ...

Қирқон: Ажаб! Во ажаб!

Уйхон: Бор! Қўй жамоамизга бор! Тўй кунини эълон қил! Йилдирим номимиз қайтди де! Сени у ерга бошчи қиламан!

Қирқон: (Ўзига келиб) Мен!

Уйхон: Ҳа! Бу ерлар ўз еримиз! Болаларнинг қайтадиганини олиб кет, келаман деганларини бу ерга юбор!

Ўғлим Олоннинг руҳи шунга ундамоқда! (Ёшлар бир-бирларига қараб севинчларини изҳор этадилар).

Шу пайт Тангри Ормузд қароргоҳи ёришади. Сирли яшил-мовий либосда саҳнада ёни билан, бошқа томонга қараб турган Ардахива сиймоси намоён бўлади.

Уйхон, ёшлар уни кўрадилар.

Секин “Ардахива! Фаришта! — У тирик!” деган пичирлашлар. Ҳайратомуз ҳолат).

Уйхон: (чўккалаб, кўкка хитоб қилади).

Тангрим Ормузд, Ардахива! Олон қани? Ўғлим қани, ўғлим...

(Сукунат. Ардахива қилт этмайди).

Самовий сирли мусиқа нолалари. Ормузд даргоҳида фаришталар пайдо бўладилар. Учтаси бир томонда, Учови бошқа томонида, бежирим замбилда Олонни олиб кирадилар. Замбилни Ардахиванинг олдига қўядилар. Ардахива ҳамон четга қараганча маъюс туради. Болалар ҳайрон.)

Уйхон: (тикланади). Ўғлим! Олон! (Ўзини йўқотади. Олтин, Улги, Пирдаранхос уни суяб қоладилар.)

Пирдаранхос: Уйхон! Улар фалақдалар. Шаккоклик қилма! Худо шуни хоҳлар! Уларнинг руҳи энди биз билан! Йўқса, Ормузд уларни кўзимизга кўрсатмас эди.

Сенга шукроналар, буюк Тангрим!
(Юзига пешгирни тортади. Ёшлар ҳам шу тахлит ибодат қиладилар).

Шу пайт Олон аста бош тиклайди. Замбил-кўшкдан кўзголиб, Ардахиванинг ёнига бориб туради, Икковлон сукут ичида —

Фалакда юлдузлар ўйинига маҳлиё.

Кучли, зарбли қадимий йилдирим қабиласи руҳига мос мусиқа.

Барчалари етти қатор сафланиб, ўзини, яқинларини рамзий ҳимоя қилиш ҳаракат-рақсини бошлайдилар).

Олоннинг овози:

Аҳвол қалай, болалар,
Ҳамон қулмисиз бадар?!

Болалар:

Йўқ! Занжир минг порадир,
Ўрни оғриқ ярадир!

Олон:

Оҳ, қулик захми ҳамон
Қонда қолгани ёмон!
(Ардахива овози бу байтни такрорлайди).

Овоз:

Қай ҳолда илму зиё,
Сўзларми ҳар бир гиёҳ?!

Болалар:

Азиз сўз бағримизда,
Эл дарди — қалбимизда.

Овоз:

Тарқалмаса маърифат —
Бағри қон қолур абад.

Йилдирим кўкни қучар,
Нурни беркитсанг — ўчар!
(Ардахива байтни такрорлайди.)

Овоз:

Ишқ ҳижрони битдими,
Қора урфлар йитдими?!

Болалар:

Сездик илоҳий нурни,
Ва кашф этдик гурурни!

Овоз:

Ишқ — қўш дилга омонат,
Шунга қилманг хиёнат.
(Ардахива байтни такрорлайди)

Овоз:

Адлу эрк тарзи қалай?!

Болалар:

Бунда муаммо талай...

Овоз:

Эрк ва Адолат расми
Ҳар кимнинг бўлсин хасми!

Ҳимоят чоғи аммо,
Тенг туриб шоҳу гадо,

Курашса бир жону тан,
Ўлмагай миллат, Ватан!

(Бу байтларни барчалари бир неча бор такрорлайдилар.)

Қўшиқ ўрталарида пауза пайти **Бошловчининг** овози эшитилади:

— Тангрим Ормузд Йилдирим қабиласига Илоҳий ишқ,
Мангу руҳ улушини берди! Аммо огоҳлантиради: Одамларнинг ўзлари сабаб бўлиб — Курраи заминда бу ҳолат,
бу тажриба кўп бор такрорлангандир!

Т а м о м .

1999

КУБРО ЭЪТИРОФИ

*Буюк шайхимизнинг нодир рубойиларига таниқ-
ли ҳофиз Шерали Жўраевнинг кўнгилхоҳлиги ила эр-
ташганимиз.*

Дилим хун, қирмизи юзлардан қўрқдим,
Макрини юз гулга гизлардан қўрқдим.

Одамлар қўрқарлар ёмон кўзлардан,
Мен эсам шу яхши кўзлардан қўрқдим.

Танда жон комиллиғ учун имкондир,
Ҳар кимдан бир хато излардан қўрқдим.

Киприкким ер чизса, бир суврат қолур,
Ҳа деб ерга ботган тизлардан қўрқдим.

Қўрқмадим узун йўл, залворли юкдан,
Ҳолимни Маҳшарда эслардан қўрқдим.

Дала-туз, сувимда, ё раб, не хатар,
Қўнмай ўтиб кетган ғозлардан қўрқдим.

Кўп кездим шўр ҳамла Баҳрул муҳитни,
Оролни тарк этган тузлардан қўрқдим.

Илму иймон қўкка йўл излар бўзлаб,
Дардингдан ҳам бир наф кўзлардан қўрқдим.

Элимнинг биргина, Омон, сўзиман,
Бутун Эл номидан сўзлардан қўрқдим.

02.04.2000

ИККИ ДАРЁ ОРАЛИГИНДА

Айлангандир не даври даврон
Икки дарё оралигинда.
Бугун истиқболли ҳур замон
Икки дарё оралигинда.

Элликқалъа, Тупроққалъа бу,
Хотиралар узра дала бу.
Эл ўзлигин англар палла бу
Икки дарё оралигинда.

Ўзбек, туркман ҳам қорақалпоқ,
Яшар бунда дил бир, кўнгли оқ.
Мушкул — осон, яқиндир йироқ
Икки дарё оралигинда.

Иблис қўзғаб жаннатга гавго,
Бир-биридан бўлганда айро, —
Топишгандир Одам ва Ҳаво
Икки дарё оралигинда.

Бунда Зардўшт ўт ёқди алвон,
Келди-кетди будда-ю шомон.
Мангу нола қилар Отажон
Икки дарё оралигинда.

Жайхун абад узмагай йўлин,
Бунда ҳар ким билар қум тилин,
Эъозлар ўз ерин ҳам элин
Икки дарё оралигинда.

Ҳақ таоло чин мададкори,
Султон Увайс азиз ёдгори,
Озод Ватан кўзнинг тумори
Икки дарё оралигинда.

1998

Дунё бир бозордир, билгил эй фарзанд,
Расталарда чалғиб қолмасанг бўлди.
Даллолни тужжордан яхши фарқ этсанг,
Қўйнингга пуч ёнғоқ солмасанг бўлди.

Дилда азиз ҳисни ишқ қилар пайдо,
Юракда қалб деган бўлар сувайдо.
Бахтингни авайлаш керак бир жойда
Бекор жонни қурбон қилмасанг бўлди.

Юртимизни безар кўп баланд тоғлар,
Елкасидан тушар дарё, ирмоқлар.
Олдингдан ўтганда не арғумоқлар,
Қамчинни қозикқа илмасанг бўлди.

Хоҳла Маккага бор, ёд айла Қуръон,
Ислом ўлмас сўздир, соҳиби Раҳмон,
Мутелик эмасдир эътиқод, иймон,
Фақат диннинг қули бўлмасанг бўлди.

Дунёда нима бор Вақтдан югурик,
Инсон юрти билан, эл билан тирик,
Даврон бўй-бастингни қилганда кўрик
Ўз холингни кўриб, кулмасанг бўлди!

14.1.1999

БЕЛГИЛАРИМ

Бир пайт Пайғамбаримиз (С.А.В) ғанимларидан қочаётиб, чорасиз бир ҳолда қолганларида, бир дарахт, иккига бўлиниб, жой беради.

Аммо у кишининг тўнларининг бир парчаси тишда қолади. Буни зағизғон кўриб туради ва ... сотади.

Шундан бери зағизғонлар ўз тухумини тумшугидан — қон қусиб туғармиш...

(Рустам ака айтиб берган ҳикоядан таъсирланиб).

Мен на пайғамбарман ва на саҳоба,
Ҳатто уч-тўрт шайхга пир ҳам эмасман.
Кимдандир қочиб ҳам келяпганим йўқ,
Тинчман,
хаёлларим билан сал мастман.

Лекин тасаввурим — ўн икки буржда
Дарбоздир. Қаҳқашон — қўлимда лангар.
Гоҳи ёш боламан, гоҳ минг яшар чол,
Гоҳ борман,
гоҳида мутлақ беасар.

Мен нетай, тонгдами ё кун ўртада,
Юрсамми, тинсамми ё сокин тунлар —
Шингарфу лоларанг шуълалар келиб,
Парвозга чорласа илоҳий унлар.

Шу нурлар, шу чорлов — абадиятнинг
Қалбимга чўзилган гулдастасин боз,
Кимларгадир сўзлаб бергим келади,
Улашгим,
улашгим келади, холос.

Бошқа мақсадим йўқ.
Жим ўтирибман.
Тубсиз зимистонда зуваладир Ер:
Куёшдан — меҳрдан йироқ тушмай деб,
Хаёлларим каби чуваладир Ер.

Аммо Табиатнинг ўглиман мен ҳам,
Бир бурда нон билан тирикман не сўз.
Қўлим дастурхонга узалмай бурун,
Сезаман: Кузатар ўпқондай бир кўз!

Тўғри, нуқсоним кўп, нечук иш қилмай,
Минг гизлай — очилиб қолар бир ёғи.
Бачкиларин қирқсанг қайбир оғочнинг,
Юзга урилгандай битта бутоғи...

Ҳа, мен ҳам ошиқман, мен ҳам севаман,
Жисмимда қирмизи бахмал парча бор.
Шунга оппоқ дурлар сочилган чоғи
Дунёнинг маркази менман —
бахтиёр!

Ошуфта Кубронинг айёр ҳурлари
Макрини юз гулга гизларкан уста,
Мен ҳатто растадан даста гул олсам,
Кимдир тикан кўшиб шарҳ этар
пастда.

Дарё қирғоғида қолган изимни
Ювган тўлқинларнинг аҳволига вой:
Бунинг учун неча Орол қурийди,
Дарё ҳам бўтан йўл тутар ҳойнаҳой.

Қай куни “Қаранг!” деб, бир азиз жонга,
“Тунд булут қочди!” деб кўкка имласам,
Устимизга келди бир кас, турқи терс:
“Мени ғийбат қилдинг?!”
Ҳе... ўч олмасам!...”

Буларга не керак?!
Нима табаррук?!
Нимани ва нега кимдан яширай?!
Балки ўзимда ҳам, тўғриси, гап бор —
Маъно ичра, дейман, маънога кирай...

Масалчи шоирга бугун ким ҳам зор,
Ошкор лаганбардор — баттар фожиа.

Аммо мен ҳеч қачон чўкка тушмадим
Ҳеч битта тузумнинг тахти тожига.

“Асра! Сақла!” дейман.

Муножот — овунч,
Мени ҳам шарпалар ўраб олади.
Шулардан қанчалар қочмай, бекинмай,
Доим Алланимам... чиқиб қолади!

Ана шуни кўриб ёвлар гужанак,
Ушлаб,

тишлаб,

тортиб,

маъраб, бузуқ қон.

“Омон, қўлга тушдинг!” —

Хезлар байрами!

Сал нарида мамнун ўйнар.. зағизғон.

Саховатий бир жон, ҳатто тушимда
Менга шўх оқ тойчоқ қилсами тортиқ,
Уюр на! Дулдул на! Юрт, эл, Ватан на!
Шоирин есалар тик, дорга тортиб...

“Оллоҳу акбар”ни эшитмак учун.

Луи Армстронг ойга чиқади —

Бунда терак учи қалқса, сотқинлар —

Ерда — қулоғига пахта тикади!

Аммо мен кўрқмайман!

Агар ёлворсам,

Юз гужум ёрилиб — жой берар тайин!

Юртимдан яширин ишим йўқ,

мунда

Очиқ сўзлайин деб келдим,

атайин!

Мудом кафтингдаман,

бағрингда, элим,

Шунга шукроналар айтаман кунда!

Туғилганим учун шукр айтаман

Хоразмдай танти, очиқ заминда!

1998

Дийдор кўзгусида кавсар оналар,
Умр мулкинда бош шаҳар оналар.

Бир этак қиз берди Расулига ҳақ,
Чун турмуш ҳадисин ёзар оналар.

Фарзандлар ер ва эл шаънин топтаса,
Қалби япроқ кимин бутрар оналар.

Офат куни ташлаб қочмади элин,
Чун Шайх Куброга Ҳожар — оналар.

Ота изми элтса Румийни ҳажга,
Бир дуоси Макка қадар — оналар.

Адолат шайини ҳеч бозорда йўқ,
Жой борми, кўрмаса зарар оналар.

Омон, сен туз ичган барча уйларда
Онанг кўзи билан боқар оналар.

1998

Ҳусн шаъминг қачон ёнди,
Невчун биз томон ёнди?!
Жисмим аро жон ёнди,
Порлаб устихон ёнди,
Жуз узра девон ёнди,
Тоғ водий томон ёнди,
Шарқу ғарб равон ёнди.

Не бахт, бир солдинг назар
Ошиққа висол сипар —
Юлдуз чизгиси — сафар:
Лаҳза нур — олий самар.

Мақсад бир макон магар.
Нух эмас уммон ёнди,
Даври Қаққашон ёнди.

Жам бўлди тўртта фасл,
Очилди Абадий сир
Ва қудрати муттасил,
Бори эл нурга восил,
Куй бошлади оби гил,
Юлдузи Инсон ёнди,
Кўҳна турк-юнон ёнди.

Воҳ, сал ўнгмай суйганлар,
Келди қовоқ уйганлар,
Зардоб хирқа кийганлар.
Гурбат, ҳасад ёйганлар,
Қон сипқорса тўйганлар,
Қўлда ҳовуч дон ёнди,
Икки ошиқ жон ёнди.

Эй ишқ, кўру қар бўлма,
Эй дил, ҳиссиз хар бўлма,
Эй эрк, тансиз пар бўлса,
Тесқари минбар бўлма,
Ҳақ йўлин тўсар бўлма,
Не орзу — армон ёнди,
Нечун Туркистон ёнди?!

Бизга бири кифоя:
Ишқ сурури кифоя.
Сўзнинг дури кифоя.
Ҳақ зуҳури кифоя.
Эл гурури кифоя.
Уйғон деб забон ёнди.
Меҳробда Қуръон ёнди.

Миллат — кўнгул дегани.
Миллат — севил дегани.
Миллат — танил дегани.

Дунёни бил дегани,
Эл бўлсин эл дегани,
Не тахту фармон ёнди,
Жалололдинхон ёнди.

1998

УЧ ДОНА ГУЛ

(Ҳазил)

Хотин, шоир Эзоп кўрсами бизни —
Шоирлар шу кунда хўп бойиб кетди!
Қара, маошимнинг учдан бир қисми
Сенга уч дона гул олишга етди!

“Нега уч?!” деярсан!

Ахир уч бурчак

Олам қурувчиси қўлида — паргор.
Дерлар, энг сабрли халқнинг ҳам
бешак

Уч ёлғондан кейин

бир наъраси бор!

Сўзсиз, ҳуснинг рамзи бул биринчи
гул,

Иккинчиси — меҳру вафо шаънингга!!
Учинчиси эса, мана ўттиз йил
Менинг билан чидаб яшаганингга!

Июн, 1998

Муборак, юртим, бу ёғду,
Наҳот битди узун уйқу?!

Наҳот, етти дўзах оша —
Келар миллат деган туйғу.

Аmmo ҳамон уйғоқменму,
Руҳим гүё кўрқоқ оху.

Балки ичдан ҳамон кетмас
Қисиқ кўзли мўнғул кўркув.

Янғилмагил энди, элим,
Эрнинг иши эрга кўзгу.

Сув тушди Оролга, тоғмас,
Халқ руҳининг тошуви бу.

Наҳсу ночор бошчидан гоҳ
Ризку рўзга кирди қайғу.

Қирқ қирқилма қавм қувлаб,
Қиёт, қонгли, олон, ёбғу.

Пуч асаса — кибр кўзса,
Босар ҳақ йўлни қоронғу.

Чалғитмасин улуғ кундан
Анов-манов ва ё у-бу.

Эрк десанг бас, сафга тургай,
Кубро, Жалолиддин Мангу.

Эй, ҳурлигим, дулдулни тут,
Пойингга тилло узангу.

1998

Бу йўлга мен ё кеч, ё аввал тушдим,
Дўстлар қучоғига ҳар маҳал тушдим.

Сал ҳокисор кўрса, лаинлар кўзир,
Хурлар изн берса, мен сал-пал тушдим.

Калондимоғ фарзин шоҳ билан гумроҳ,
Бош йўлга пиёда, лек тугал тушдим.

Оқ шеърлар қоралаб минг тўзғиб баъзан,
Зарбу ҳарор излаб бир ғазал тушдим.

Дов келса, қўлимда на пул ё на туз,
Аранлар қўллади, таваккал тушдим.

Ҳақиқатни очиқ айтмоқку мардлик,
Не мен қўп муаммо ва масал тушдим.

Ватан қайғусисиз кўнгил шод ўлмас,
Даврондан йироқда камбағал тушдим.

1998

ЭЪТИҚОД

Оллоҳ деганим Севги,
Оллоҳ деганим Ёғду.
Овозим лаҳза-тўлқин,
Акси-садоси Мангу.

Оллоҳ деганим Уммон,
Оллоҳ деганим зарра.
Жисмимда гўдак бўзлар,
Руҳимда етук баҳра.

Оллоҳ деганим Борлиқ,
Оллоҳ мовий қалдироқ.
Ошкора оҳларимдан
Пинҳон дардим оғирроқ.

Оллоҳ деганим йўлдир,
Оллоҳимдир тақдирлар.
Олдинда жим борурлар
Сукут ридоли пирлар...

Хоразм — илоҳий соз,
Хоразм — Авестодир.
У барча тарихлардан
Чуқурроқ... ва устдадир.

Мўмин бўлсангу аммо
Ҳасадгўй, ола оғиз, —
Қадамда чингизлар бор,
Сўйлоқ тишли чанқовуз.

Оллоҳ деганим ўзи —
Парча нур ва кўнглим тўқ!
Фаламис ёвларимнинг
Шугина бахти ҳам йўқ.

Оллоҳ деганим — Ҳолдир,
Шуни асрасам — Борман.
Ҳарки мавқега, юртим,
Сен боис Сазоворман!

1998

ЧОРЖЎЙ — ҚЎНҒИРОТ ТЕМИР ЙЎЛИГА ЭЛЛИК ЙИЛ

Қадимий Чоржўйдан Қўнғирот қадар
Қирқинчи йилларда қўзғалган карвон
Тилди сариқ сахро сағринин, магар
Тарих қола берди ўшандоқ ҳамон.

Кафтча — бел, пойтеша ва қайқи ўроқ
Бу чўнг қурилишда бош қуроқ эди.
Саратонлар — сувсиз, оч наҳор — чошгоҳ,
Олов излар узра қадлар дол эди.

Қатлу дабдабалар доҳийси унда
Турон харитасин қайчилаб бахил,
Истар: — йўқолмаса омоч ва кунда,
Бунга вақт дарёси этмаса даҳл...

Халқнинг иродаси аммо ухларми,
Мўъжиза кўрмакка, эй фалак, кўз бер,
Бу йўлда жон фидо қилган жонларни
Сажда қилай ёдлаб,
дуо бер, тиз бер...

Бугун Мустақил юрт саҳнидан озод,
Мушкул йўлларини Эркнинг
эсларкан,
Ватан, руҳимизга бахш эт қўшқанот,
Ва йўлла тойрилмас
пўлат излардан.

1998

АРОСАТ

Аросат нимадир дединг, эй дўстим,
Тавсифи тарихлар бўлган аросат.
Касридан жаннат ҳам остин ва устун,
Боисин шайтонга солган аросат,
Тиш изи олмада қолган аросат.

Гарчи эврилишда муқимдир фалак,
Шовшоқ ёғдирса ҳам келар камалак,
Нечун ора йўлда инсон жон ҳалак,
Чунки қўп балога сабаб аросат,
Бўлмас бор ё йўққа тараф аросат.

Аросат гоҳ ҳолат, гоҳ мансаб, гоҳ пул,
Гоҳ ҳар гапга кўнган қуллуқчи бир қул,
Гоҳ дабдаба, шиор, важ-карсон, ул-бул,
Тузсиз гап-сўзларга ҳижоб аросат,
Юзсиз кимсаларга ниқоб аросат.

Ишқ аро аросат барчадин ёмон,
Ё рашк оёқингдан олар, ё гумон.
Минг дурри садафин очганда уммон,
Кемани қурт кимин тешган аросат,
Васл майига оғу қўшган аросат.

Офатдир бу дардга чалинса сарбон,
Юрса ҳам бир жойда топтанар карвон,
Эшшак етовида қолиб не-не жон,
Мақсадни сароблар айлар аросат,
Давлатни хароблар айлар аросат.

Невчун тўхтатмади мўнғул куффорин
Жалолиддин шаҳди — хитой девори,
Худбинлик шароби чалпиб мадорин,
Аловуддин шоҳни тутган аросат,
Шўрлик Хоразмни ютган аросат.

Аросат — сув кутмак қуруқ ўзандан,
Аросат — ал чекмак илдай, ўзгандан,
У қўрқмас қуруқ сўз — кишан узгандан,
Бўй эгмас жонлардан қўрқар аросат,
Мағрур инсонлардан қўрқар аросат.

Бир авлод бесавод қолсами агар,
Қирқ йил эл ризқидан кетади самар,
Лойга жон киритмак мушкул нақадар,
Жаннат на, дўзахга бўғов аросат,
Аҳли маърифатга гўрков аросат!

Дон селган бировдир, зар йиққан биров,
Жон тиккан бировдир, туғ тиккан биров,
Жим кетган бировдир, ғам чеккан биров,
На уни, на муни қўллар аросат,
Борлиқни йўқликка йўллар аросат.

Бешикни ясарлар гоҳо шоҳона,
“Занжирбанд ўғлон”га алла не яна?!
Боланинг илк эркин боғлама, она,
Қўндоқда туғилган гўдак аросат,
Эзмасин, бас, улғай бўбак, аросат.

Қайда иззат топса бир лаганбардор,
Дерлар, мулк гирдини қоғлар тикан, хор,
Ҳушёр, ҳалол қавм қолмас ҳеч абгор,
Қовуш, жўмард элим, қочсин аросат,
Бошлардан сояси ўчсин, аросат.

1998

Фалакда агар бир яхшилик бўлса,
Шу менинг бошимга тушгандир, шукр.
Аслида, инсонга нур йиғмоқ учун —
Шуъла излаш учун берилар умр.

Она нафасидан камнасиб, лекин
Олий эъзозларни кўрдим ҳаётда.
Дунёда бир зотнинг меҳрин қозониб,
Мағрур яшамоқнинг мезони катта.

Мен тақдир нонини инжилмай тишлаб,
Бор элнинг бахтидан шодон бўламан.
Суюклим қалбида то соғинчки бор,
Мен, демак, ҳалиман, ҳамон бўламан.

4.03.97

Дерларки, сув сўраб ўғлидан бир пайт,
Ота ўзи ухлаб қолибди шу зум.
Ўғил то тонггача бошидан кетмай,
Уйғонишин кутмиш, қўлида сархум...

Қизлар ҳам отанинг юрак зийнати,
Она-ку, ҳар куни пайпаслар сандиқ.
Кўкда бузилмасин фасл навбати,
Толе ипагига тушмасин чандиқ.

Аёл нафаси-ла кўркамдир дунё,
Аёл армонича бўлмас ҳеч армон.
Унинг бир орзуси ушалгунча то,
Бедор турса арзир замину замон.

17.08.97

МУСИҚА АФСОНАСИ

Хоразм ёзувин йўқ қилди келиб
Кутайба.
Халқ сўнг бор ўнглаб қувватин,
Рухни асраш учун сир, паноҳ билиб,
Муסיқа қаърига кўмди қудратин.

Уюрум асрлар,
 гафлат тўзони,
понгвош бошчилару
 истибдод нафси,
Тик ютиб юборди Икки дарёни,
Китобларда қолди Оролнинг расми.

Гарчи лотин тили йўқолиб беном,
Бугун ярар ҳечса дори паттага.
Наҳот бул Муסיқа тез топар итмом,
Хоразмни ютар
 Туз, Қум — шу Чага?!

Ким шуни истаса,
Ва ё
қасд этса,
Дунёдан ўзи ҳам жазосиз кетмас.
Ахир, бу — Муסיқа.
 Тугёнкор қисса —
Минг сомий, юз ровий ҳаёти етмас.

АЁЛ ОВОЗИ

Муяссар Раззоқовага

Айтгил, не синоат бор овозингда,
Не ғайбул аломат бор овозингда.

Муסיқа хаёлнинг гарчи расмидир,
Чин кўрку тароват бор овозингда.

Лойим — икки дарё аро олинган,
Бахши жон ул ҳолат бор овозингда.

Шаҳду гурур йўқми — мақсад хору хас,
Тўмарисдек журъат бор овозингда.

Ялоқхўр, ялавоч, турканлар кўрсин,
Кубровий саодат бор овозингда.

Ҳасадгўй оч хуруж, чўкка туш, қопил,
То авжи қиёмат бор овозингда.

Азми юксак зотлар асли хор ўлмас,
Оташин бир ҳасрат бор овозингда.

Иймон — Бош қаҳрамон қадим саҳна бу,
Бизга ҳам ишорат бор овозингда.

29.02.2000

ПАСОН ТАКА

Қизилқумни қай кун кесиб ўтаркан,
Кўзим тушди жа бир пасон такага.
Бир кўзи сурувда, бир кўзи ўтда,
Тез-тез боқиб қўяр чўпон акага.
Кўнғироқ — ўзида, уюр — бир сиқим,
Аммо чўпонидан узилмас кўзи!
Вожаб, шунча эрк, кенглик берсанг ҳам
Бир қадам отолмас ўзича-ўзи.

1999

Мени кўп сўроқлаб, излаб турарлар,
Гоҳида Равшанбек, гоҳи Комилжон.
Бу хил эътиборни азал пирлари
Демишлар инсонга илоҳий эҳсон.
Ҳар яхшилик Ҳақнинг ганжидан келар,
Қайсидир ҳисобда, демак, мен борман.
Биридан руҳимга равшанлик олиб,
Биридан комил бир қудратга ёрман.

1999

Ноанъана

Асалари билан уч,
бол тўғларсан.
Дон йиғ
қумурсқалар билан ишлашиб.
Нажиб чаманлардан ифор хўғларсан
Агар
капалаклар билан кезсанг хушлашиб.

Парвонани дўст тут —
кўздан қочмас нур.
Лочинлар хизматин қил,
кўкни десанг.
Гулни, булбулни ҳам айларсан машхур,
Шабнамдек,
тонгларнинг ошиғи эсанг.

Ва лекин одамдек,
одамлар аро
Ишлаш ва яшашни истасанг,
уққин,
Майли, ит, эшшакдек ишлатсин,
аммо
Айтишингга қўйсин ўз ҳақ-хуқуқинг.

Сокин тонг.
Юксақдир терак обрўйи,
Кумуш танга
 ўйнар барглари билан.
Кўшниси Мажнунтол бош солган кўйи
Кўз ёши шабнамдир дардлари билан.

Ногоҳ, бу манзара
 кераксиз каби
Кўнглим уфқлардан излар сазо, қут.
Ва орқа-олддаги, ёнверимдаги
Нарсалар гўё ҳеч, ашъелар — унут.

Аммо кўкда
 ерим ўзин қўмсатар,
Гарчи унда ҳеч не ҳеч вақт ўзгармас:
Кимдир йиғи билан кўнглин бўшатар,
Кимдир сийму зарга кезади сармаст.

ДАРВЕШЛАР РАҚСИ

Чопа кириб олсам дейман ва қандоқ
Бу яшил пуфакдек гумбаз ичига:
Унда гир айланар етти кўғирчоқ
Иши бўлмас Вақту қорин очига.
Ҳеч не емайдилар, бари — биҳиштий.
Умуман бўш жой йўқ чархпалак бу.
Уларнинг касблари Илоҳий, Ишқий,
Қон ўрнида Соғинч жўшган юрак бу.
Тикувчи, сураткаш, устод бозингар
Боқишар: Ҳаракат — маъно томон йўл.
Илдаонг бўлса ҳам Кўҳи Коф қадар,
Гўдак нафасидек, эй дил, пардай бўл.
Бунда кўзга, сўзга эрк бериб бўлмас,
Журъат синови бу, иймон тамали.
Эй, фалак, бу яшил Сайёра ичра,
Қўлла, бизга келди чарх урмоқ гали.

Мачит.
Жума намоз,
Тумонот одам,
Икки юз минг ковуш,
Тўқсон минг ҳасса,
Пойгакда, дадаси ёнида шундоқ
Юзига қўл тортар бир норасида.

Балки онанг руҳин ёдлашга келдинг,
Ё битмас дарди бор отангнинг, болам.
Шу жажжи кафтларни тўлдиролмаса,
Ёраб,
На даркор
Ўн саккиз минг олам?!

Писанда интизом ё ясама ваҳж
Асар солोलмабди осуд юзига.
Ўтмишми,
Эртангми,
бу чўккалаган —
Сўнгни кучин йигиб гўдак тизига?.

Кўҳна мағорада бўлдим яқинда.
Ғира-шира эди ичи.
Зах ва тунд.
Димоғимга қуш уяси ҳиди келди,
Кўз олдимга эса чўғ уюми, тутун.
Дарвоқе, бу ўтни мен ёққан эдим,
Шошиб кетатуриб кийик овига.
Ишимиз ўнг келмай, сур гўшт еб ётдик,
Даст урмоқни ўйлаб бўлак қавм “дов”ига...
Авваллари ўлжа, сўнг мева-мастон,
Кейин хотинлар деб жанглар бошланди.

Кейин туз талашиб.

Бир кун душманнинг
Киминингдир териси ҳам ошланди...

Форда айланаркан,

тарих эврилди:

Хув расмлар.

Бир пайт чизгандим тоққа...

Чиқиб кетарканман таниш сас янграр:
“Ҳой, қачон қайтасан? Яна қаёққа?...”

Машраб матнин бузиб айтди
бир ҳофиз.

Кўрқмай бу дўконга кирибсан, балли!
Аммо не офат бу, разолат — ёвуз,
Ҳали ҳамон кўнглим топмас тасалли.

Балки, бобонг сенинг бузиб мачитлар
Отанг нечаларни гум этган ёзиб, —
Гарчи бу каж қавм охир бўлди хор,
Эвлари бузилиб,
ақлдан озиб...

Навоий, Огаҳий...лар даргоҳи кенг,
Не куйда сўйласанг кўтарар юки.
Калтабин ҳокимлар ерга этди тенг
Миллатнинг
нечамбир асил буюгин.

Эй, сен! Авлиёга ювиқсиз боқиб,
Вей, Олгун Сўзлукдан қолдинг хатарга:

Машрабни осган хон ҳамон руҳ-биқик,
Қора тупроқдан ҳам юрар бадарға.

Хивич ўртасидан тишлаб учяпман.
Бир учини бола-чақа тишлаб олган.
Бир томонида... Бақа.
Бирам вақиллайди.

“Ҳой, панжанг нақ бодпаррак,
Учишимга қаршилиги бор...”

Чарчаб тушиб кета қолмайди.
Тушиб кетса бу томоним нима бўлади?

Мени бир не дедирмоққа
Қўшилиб учган у асли...
Тишимни тишимга қўяман
хивич аралаш...

Улуғвор бир сарой ичи — кимса йўқ.
Қаторлар холий.
“Ҳў-ў!” — дедим синаб. Секин.
Тўрт буржидан минг жавоб қайтди,
Ўз сасимдан ўдағайлироқ акс-садо.

Шу саройда, сўнгроқ,
Минг бир одам олдида
Минг жонзода хитоб этдим, оҳ урдим.

Овозимни жим-жит ютди
Минг битга ўпка.

САДОҚАТ

Оёққўпир қишлоғилиқ
Ф. оғайнимиз
Адаштириб келди итин олис тўқайга.

Қайтиб келди кўппак, қойил.
Ф. сўнгроқ уни

Ҳадя этди роса мақтаб
Ғ.У.С. деган бойга.

Э, бир мазза қилсин ахир.
Сўлаги оқсин.
Тотли-тузли емак кўрмас ойлаб бечора.
Бўйноқ қочиб келди тезда
бойникидан ҳам

Занжирини узиб,
боши-бўйни қон-яра.

Сўнг шаҳардан, кейин тоғдан
лапанглаб қайтди:
Ғариб жоннинг бўйрасида не оҳанрабо?!
Уни йўлдан топиб олиб
асраган эди,
Наҳот ўчмас ит онгидан
ўша меҳр, вафо?!

Бу кулбада ҳадаҳада
қозон қайнамас,
Зиёфат йўқ, газета йўқ
ва рангли “теле”.
На сиёсий васвасалар,
на ҳавойи дам.
Кўп тепадан ўтиб кетар
бунда Вақт сели.

Юпун-сокин бир тинчлик бу,
бечора жимлик.
Космос, юлдуз, бунда — ерга ястанган сукут.
Оёқкўпир қишлоғида
камбағал Ф.нинг
Садоқатли кучуги бор
тўрт мучали бут.

“Падарингга лаънат!” — дейман
суюб баъзида,

“Бир қадам ҳам мендан
нари кетиб қолмайди:
Бор бўл, миллий ўзлигимиз!
Ўз авонли, хос.
Мундоқ тўрт газ наридан ҳам
чама олмайди...”

Келажагимизми — болалар, қойил?!
Шошилманг: Келажак қайда,
Биз қайда?!

Таглигини алмаштиринг
Келажакнинг, ҳа.

У — ҳозир,
у — лаҳза,
у — лакмус қоғоз.
Сал Чошгоҳга қолган амал — бефойда.

Бири дўпписини хўп мақтар,
Бири салласига зап таъба.
Пуфлама урфларнинг кўплиги,
расмнинг!

Қисар нафасни.
Юрак — яхшиям хур!
Бу асъасага ўлақолса
Ташлаб чиқмас
Қафасни.

На мунча,
бир паслик қора ёмғирга
Қирқ тишли,
етти ранг камалак-тароқ.

Кўкни оқ булутлар ювиб биллурдек,
Бир ёнда арава қўшар
қалди роқ.

Во ажаб,
қуёшнинг шоҳидлигида
Осмоннинг ярмида бўлмоқда
бу гап.
Бизни куппа-кундуз савалар жала,
Тушдан сўнг не бўлар,
тортмайди ҳам тап.

ХАРИДОРСИЗ МОЛ

Юрак тинмас:
Олтин танга зарб этади.
Тил
Товушни Сўз этади, ҳарф этади.
О, бой маъно! Мантиқ!
Танлаб, чертиб-чертиб ол...
Бу савдони
бунда қайси мард этади?

БАЗМ

Даврабошимизнинг қулоғи оғир,
У-бу гапга жавоб кутмаган дуруст.
Гарчи назаркарда, зукко, барибир —
Тик савол-жавобга жадали хомсуст.

Изнисиз ўртада ўзгармас Мавзу,
Тиллар йўргаламас гарчи белисанд.
Оғиз минг жуфтланса — чиқмайди ёзув,
Имо-ишоратга қўшиб бўлмас қанд.

Вужуднинг қасринда қулоқ зап дарча —
Қулфи-зулфини йўқ ва доим очиқ.
Ўзи айтолмаса ўз гапин барча,
Бисёр аралашгай ёлғону яшиқ.

Соқийга энг яқин писандакорлар
Хуш гапни айтарлар, устаси фаранг.
Хўп, биз-ку, қўрқоқмиз — тил-жағи борлар...
Лекин даврабоши не учун гаранг?

ТҶРТ УЛУС ТАРИХИ

Улуғбекдай киши Чингиз шажарасини
Ёфас, Сомга боғлар экан,
Одам Атога,
Худ шу жойда ошиб тарих панжарасини
Ўтмагим шарт ўзга олам, ўзга қитъага...

Қачондир бир жойда юз, уч юз одам
Нечук ваъз тинглашга тўпланган эди.
Нотифимиз ўсал эмасди, ўктам,
Сўзотар тўппонча — ўқланган эди.

Худойлиғи, равишгап эшитди омма,
Унча-мунча одам қолардай ҳайратда.
Маъруза тугаса шўрликни аммо
Роса савол босар девдик албатта.

Аммо... қаёқдандир шамолми кириб,
Девордан эски тах қоғоз чирс учди.
Ва яна ҳамма жим қолди, ишқилиб,
(Ҳойнаҳой қутбларда ёғду ҳам ўчди).

“Бизга қандай савол...” зор бўлди воиз.

“Ахир, анов...”

“Раҳмат...”

Тарқалдилар гунг.

Бу жимлик ё савол қолмагани боис.

Ё бу — гаплар бўғиздан чиқолмаган кун.

Тўғри йўлга солсам бир пайт
Кимнидир,
Қай бир ҳожатмандга берсам
Бошпана
Йўл топгач,
“Хушқол” деб, бири лаб буриб,
Бири “Тор уйи...” деб қилибди
Таъна.
Эй, сен, эҳтиромлар хожаси Тангрим,
Эй, сен, саховатлар оғаси Тақдир,
Мен
Оддий дастёрман Сенинг уйингда,
Ишим
 Олмоқ
 Бермоқ
 Вассалом, ахир...

Тоғлик,
шаҳарлик ва
воҳалик — уч дўст.
Радио.
Отажон “Сегоҳни” олди.

“Баланд!” — деди бири.
Бири: “Мулк”.
Бири
деди: “Авж нолалар кимларга қолди?”

Билмагани, тўғри, сўраб ўрганган — олим.
Кўриб аммо, кўрмаганга олмоқ — намадир?
Била туриб билмагангас олиш, хўш, надир?

“Биларкансан, дейди, биров гапир-да, ахир.”
“Ҳамма гапни айтавирма”, деб бир муаллим.
“Э, дуруст, дуруст”,
дер бошқа ҳалим-таълим.

Роса эзди ёмғир.
Чалчиқ, оёқ шалаббо.
Жўроб тегин қалинлатсам,
йўқ ҳеч бир вақо:
Ёндафтар ҳўл, дастрўмол ҳўл.
Уч-тўрт сўм пул бор, —
Мундоқ боқсам,
сув қоғоздир ул ҳам, ажабо.

ТУЯҚУШ

Югуришдан тўхтаб
Кумга бошини тикди.
Иши ҳам йўқ қувловчилар
Гурроси билан.
Ким билади,
душманларин — таъқибкорларин
Туяқуш, баъзан
Балки шундоқ хос кузатар —
Орқаси билан?!

Танқидчим
қурч, соғлом.
(Оллоҳ зиёда қилсин)
Қўлёмани ўзи навхонқурт
барг егандай ейди.
Ипак ё капалак изда
қолса майлийди.
Тут-ку каллак бўлди.
Охири, нартларни ҳам бу —

Чордевор қиладиган ўхшайди.

Ошимга шиша солдирган
Устимдан “Юмалоқ” ёздирган “зот”
Ўз хотини қўлидан “иссиқ” чой тутқизар
Ўша қули “ишқор”ига, биламан.
“Боладик, ака”, — дейди ювиндихўр чорикор.
Мен ўлмай қоламан бу сафар.

Аллакимларникида зиёфат еганим.
Янги авто олганим...
Самолётдан галстугим қийшайиб тушгани.
Катта идораларга еткизилади
Шу “ошногуруҳ” тарафиндан.
Яна “Наҳот?!”, текшир-текшир в.ҳ.к.

Бу сафар ҳам ўлмай қоламан.

Яна, ва яна, яна...

Ўзини учратиб қоламан — ташкилотчи оғамни!
Шундай севиниб кетади У
Мени кўриб:
“Воҳ, оғайни бормисан?!”

Ҳа, дунёда шодлик йўқ эмас.
Бахтлиман,

яна бир кимсани шодон этдим...

Таржимаи ҳолинг,
Дардларингнинг тарихи,
Умринг маълумотномаси,
Макру ҳийлаларинг жадвали,
Айёрликларингнинг ёйма тўри,
Ишқинг ўтхонаси дарчаси,

Юрагингинг кўзгуси,
То Ердан Аршгача толеъ чизиқлари,
Жиноятларингинг изи,
Бори аждодларинг шажари,
Хуллас, умринг дастури,
Ҳоли-хаттинг қиймати,
Ойнайи жаҳонинг —
КЎЗинг.

ҚАБУЛДАГИ АЁЛ

Ногоҳ иши тушиб
 келди олдингга
Нотаниш бир аёл
 қалқиб, қисиниб:
Балки арзимаган бир қоғоз керак,
Ё ҳаёт йўлида тақдири синиб.
Балки синфдошинг,
 курсдошинг балки,
Кўриниб турибди: жаммас хотири.
Турмуш гирдобида илинжсиз, ночор,
Ожиз
 қўлин чўзган мингларнинг бири.

Балки эри майиб,
 боқувчиси йўқ,
Жойларда жўяли жавоб топмаган.
Ёки бошлигининг ҳирси ҳақкалаб,
Исқирт йўлга мунинг кўнгли чопмаган.

Ҳар ҳолда
 оқариб, калтариб кетган
Пальтосин кўз-кўзлаб келмаган бунга.
Аёл — инсон қавмин сўнги фарёди,
Портламас
 юраги тўлмаса хунга.

Сенинг не дейишинг олдиндан маълум,

Ҳар қандай ҳолатга сўзларинг тайёр.
Аёли хор бўлса қайси миллатнинг
Ҳар бир эркагининг бунда айби бор.

Ё раб, шоҳона важҳ,
 олтин зулфинли,
Юз минг чиғириқли
 ё шундоқ очиқ,
Ҳеч битта қопуғга аёл зотини
Хору муте этма, ё қодир ҳозик.
Бу аёлга энди гарчи хавф солмас
На шариат шарми,
 на-да тўрт девор,
Миллат ва келажак деган
 сўзларнинг,
Чамаси, унга ҳам жиндак дахли бор?!

Кейинроқ
 бекатда кўрдим мен уни,
Кўзи нам,
 ҳамёндан титкилар танга...
Тепада кириллми,
 лотин ҳарфлар
Улуғ мақсадлардан
 сочар аланга.

СПОРТ

Югур.
Ўкчалаб юр.
Чуқур нафас ол.

Дустаман ёт.
Ўтир. Чўкка туш. Тўхта.
Елкасига чиқ. Туш.

Устидан ўт. Сол.
Тошни ансамгга қўй.

Нуқта топ, нуқта.
Қани, тўрт оёқла!
Юзига ур чанг.
Эҳтиёт, бўғзингга етмасин қўли...

Бу — спортзал.
 Ҳали кўчага чиқсанг,
машқларинг
 фойдадан бўлмайди ҳоли.

Олтин.
Платина.
Занжирларини айтмайсизми?
Уйимда — ҳар хонада.
Тўрда, аданда, меҳробда.
Муסיқали, электрон таблолар.
Машинада. Аэрода.
(Ху-у... кум соати.)

Милларига осилиб қолдим энди чамаси.
Фақат энг тепа (12)га чиққанда,
Ва энг паст (6) га тушганида
Оғир бўляпти...

Амударё
 кириб чиқди тушимга:
бўтана, тез, лойқа —
хув ёшлик пайтим.
Дейгиш қазиб,
 қирғоқ бузиб
 оқади.

Бирдан
 Вақт ўзгарар:
Хаста авж.

Мавжи сўник шўр Дарё —
изига қайрилиб:
туман ичра
ҳамон гердайиб турган
уч-тўрт без чўққига
нафратли ва ғамгин боқади.

Ажиб замон:
Бугун кўпни тортар Тасаввуф.
Собиқ донолар, денг,
Соцреализмдан совиб, —
Давронга ҳам,
Худога ҳам тенг ёқмоқ истар.

Дарвеш-бунга
“Оҳ!” дейишни ҳам билмас
ё “Уф-ф.”

Тонг.
“Теле”ни очди: рақс!
Сўнгроқ яна...
Кунўрта.
Номозшом.
Говгум.
Ярим тун.
Ўзга дастурларда
Баттар тантана.

Олқинди совунга кир ювар хотин.

Рақс тушади
Қизлар, ўғил, келин.
Чол ва кампирининг
Йўқ ўнги-сирти.

Бир бўлиб,
Юз бўлиб,
Минг бўлиб ўйнар,
Бор бўлсин дейман
Шу Рақсия юрти!

Боғчада.
Мактабда.
Завод,
Шийпонда.
Меҳмон келса,
Кетса,
Бор-да шу рақси.

“Бўлса, озроқ пул ташлаб кетинг нонга...”

Пастда кир тоғора —
Теленинг акси...

ҚИРЧУМОЛИ

Қирчумоли деган офат Хивага дориб,
Валлоҳ, обдон киришибди ёмон бир ишга.
Оғоч-устун, эшик-ромни ейишдан ориб
Иштаҳаси тушмиш энди кирпичга-ғиштга.

Кўҳна Урганч ҳам Хивани гишт тутиб турар,
Салобатнинг умри наҳот шунча омонат?!
Шўрдан-туздан, гужум қуртдан қўрқибмиз, магар,
Ўзимиздан чиқди бу ёв юхога монанд.

Арвоҳларнинг минг увада ридоси каби
Оқим-тўқим қирчумоли подаси бу оч.
Ҳечдир мунинг қаршисида Чингиз лашкари,
Ҳечдир мўнгул хизматига кетган Яловоч.

Сўзсиз, узун кунларнинг ҳам ботар қуёши,
Денгизларнинг қуририга ўзимиз гувоҳ.
Мени қаттиғ лол этгани-юртимнинг тошин
Нечук таом тутибди бу чумоли гумроҳ?!

Ёзувлару нақшларга оғринмас кўнгил,
Тарихда эл-юрт меҳнати қанча кетди хор.
Аламлиси, қуриб бўлмас ганимлар тугул,
Эл ҳолидан бефарқларга айрим-айрим дор.

Йўқ, бу — офат олдидаги ваҳмамас асло,
Юз шаҳардан сўрайбилар миллатим ҳоллар.
Ҳимоятга зорми андак руҳоний дунё,
Шоирда бул хусус доим бўлар саволлар!

Қаердаки назари паст, оч, хосид каслар
Изласалар жон уйимни бузиб, егулик,
Дейман: кўмиз-дўмра чалиб устимда ўйнар, —
Мўнғул тирик, мўнғул тирик, Чингизхон тирик!

Овунч надир?! Мен минорман — мезанам баланд,
Ерга ботиб турсам ҳамки — бошимда ёғду!
Пойимда қурт-қумурсқалар ғимирлар абад
Ва елкамда фаришталар сурури мангу.

1997

Эй кўнгил, рози дил айтмағил,
Қайдаки сўзингнинг

қадри йўқ, қадри йўқ.

Бемақсуд кимсалар мисли ел,
Шошарлар мазгилсиз,

сабри йўқ, сабри йўқ.

Сабр асл жон топди иймондан,
Фарқ этди одамни ҳайвондин.
Кимда тил, лафзу важҳ беқарор,
Меҳробу, қиблаву

дарди йўқ, дарди йўқ.

Дардсизлар эл ғамин билмаслар,
Юртининг ғами деб ўлмаслар,
Беҳаёт кўрғону кўлкалар, —
Танаву тархи бор,

шаҳри йўқ, шаҳри йўқ.

Шаҳр аро банд тикиб тўрт юҳо,

Қул каби кун кўрса фуқаро,
Бунларнинг емиши пўк мақтов,
хушомад,
Ўзиндан гурури фахри йўқ,
фахри йўқ.
Гурурли одамзод, қайдасан,
Қилич тил қайларга беркинди?!
Эл дардин баралла айтмадан,
Айт, нечук топарсан эркингни?!

АЁЗ ҚАЛЪАДА

Ўн учинчи июн.
Дали феъл карвон —
Ҳар бири тепа-тоғ беш-ўн ижодкор.
Чошгоҳ.
Чиқиб бордик Аёз қалъага,
Сатҳ мавқе алмашди.
Ўнгланди виқор.

Баландлаган сайин Ёруғликнинг ҳам
Тафти-таровати ўзгарди,
нечун?!
Демак, Одам ёруғ дунёга келар
Нурлар мавқеини танимоқ учун!
Кундуз
уфқ сари кумуш йўл тўшаб,
Кечадан қутқарди Аёз қалъани.
Ўтга палён ташлаб
Абдулла Ориф
Кузатар тўртми-беш шоир болани.

Хув пастда туманли ва шов-шув шаҳар
Қўнғир сукунатга тушади қирдан,
Давронга не таъбир излайди шоир
Ёнида — бу ёшлар сўйлаган шеърдан.

У билар, бир гугурт чақилса бунда —
Тепалар талпинар Аштархонгача.

Демак, бир тугён бор шоир қалбида,
Бир сўз бор — етмоғи даркор хонгача!

Элни огоҳ этмиш ҳар кори-қолдан
Қадимда қалъалар ўт ёқиб магар
Шоирнинг ҳар сўзи тоғ чақмоғидек
Келар авлодларга оташин хабар!

Шоир сезар: бу дам елкаларидан
Янги тонг номига ўқилар азон.
Икки юз етмиш минг фаришта келар —
Манглайига тождек инар Қаҳқашон!

Зотан, Нозил Ҳақдан беҳабарлар кўп,
Кўпдир Бахтни кўрмай ўтиб кетганлар.
Кўпдир ўн икки бурж атоийи нурни
Эрмак ялт-юлтларга зое этганлар.

Устоз теграсида Аёз қалъада
Нурли хаёлларга ёшлар толадир.
Ҳар бирининг нажиб нур нисбаси бор,
Бари замини бир туташ қалъадир.

Гарчи энди огоҳ гулханларию
Қоровул тепалар асри эмасдир.
Аммо адлу миллат ҳимоясига
Шоир ҳам ёниқ сўз айтса, шу басдир!

Тилла сур терида — зар лавҳлар акси,
Дунёда илк китоб нозил бўлган жой.
Ҳолий астодонлар ичра мунг кезар:
“Не излаб кезарсан, ҳой тулугум, ҳой...”

Тисланиб туб-тубин очар Жайхун ҳам,
Мавжларин дўппослаб тинар Ақчақўл.
Қадим денгизлардан ёдгор барханлар
Бирдан излаб қолар ўнгми чапга йўл.

Карвонбоши шоир, қаҳрамон инсон,
Гирдида Бошчи ҳам — Қўшчи ҳам ҳалак,—

Аср, балки эра алмашар йилда
Нечун мунда кезар, эй кўҳна фалак?!

Ортиқча сўз, лутфу даъватларсиз саф
Боқар замондошлар дилига шоён:
“Ҳой, ким, не одамсан?!

Ичингга бир боқ —
Қалбму у ё совиб ётган астодон?!

Фурсат оз!

Эрк бутлар ўз шажарасин,
Ҳарф титар кечмишлар алифбосидан.
Уч минг йиллик соғинч!

Гапир, бор бўлсанг
Бир парча, бугуннинг Авестосидан.

Тоғдай таянчи бор элимнинг бугун,
Оташ посбони бор, шукр,
толе ёр.

Ва эртанги кунга мағрур
йўл олган

Бу сафда менинг ҳам,
шукр, ўрним бор!”

ЗАМОН САҲНАСИДА

Ўн иккинчи апрел.

Олтмиш биринчи...

Гагарин учмасдан тўрт соат бурун.

Бир ўғлон кўйларди:

Водий. Тоғ пинжи.

Чертиб шаршаралар кумуш торларин.

Кимди бу болакай,

Ҳаёли осмон,

Чақмоқ авжи билан кўкка урган бош?!

Бундайлар ўзи ким — тарҳи тоза жон,

Эранларга ошно, ҳурларга сирдош?!

Фано дарвишлари шундоқ сарсари
Кезиб ҳофиз, шоир сувратларида,
Элин огоҳ этган, ундаб кўк сари,
Мутеликнинг оғир кулфатларидан.

Бардам бўл,
Зулумот — музшинак кўрғон,
Шабпарақлар кесса ўт нафасингни!
Ҳасад қазноғига гунгурт эшикбон
Кўмишга шошилса нисбанг-сасингни.

Юксак пардаларга чиқ маъно сари,
Мубҳам зиналарга урилмасин соз...
Юртнинг чўнг мақсадли сендек шерлари
Бирлашган лаҳзаси — Ватандир холос!

Кутлуғ Истиклолнинг ойинасидан
Ҳализамон кетмас ул кечмиш доғлар.
Ҳали бор — фидойи зотларга қасддан
Чил бермоқчи бўлган қинғир оёқлар.

Қудрати бир қалбда гарчи жамулжам,
Илҳом — шафиъ нурдир минглар дилига.
Элнинг олтин созли ҳофизлари ҳам
Нурпайғом вакилдир ҳақ расулига.

Ўн иккинчи апрел.

Олтмиш бир. Саҳар.

Буюк зиёратлар олдинда ҳали.

Тонгни жим кузатар мағрур чўққилар:

Замон саҳнасида пайдо — Шерали!

2000

АЛИБЕКНИНГ ТҶЙИ

Дарё бўйиндасан, эй дўст, назар сол,
Тўлқинлар шаҳдига қирғоғи басдир.
Саҳройи Кабирга даркорми савол,
Барханларнинг сувдай тўлғоғи басдир.

Кел, майли, дарёдан, саҳродан чекин,
Демасман, гулрухсор раънодан бекин.
Сен сўр гунча ичра маънодан секин,
Бизга гул юзлининг дудоғи басдир.

Ҳофизлар сўзларни симга боғларлар,
Тарихчилар йилни зумга боғларлар.
Соқийлар мавзуни кимга боғларлар,
Уларга базмнинг чўхроғи басдир.

Кўплар юрар гапни ичига ютиб,
Жонсиз китоб яшар минг маъно туғиб.
Мардлар нафси-ҳирсин минг жойдан туғиб,
Минг ҳўйга бир чўпон таёғи басдир.

Ёшлар, ёшлар, дейман, болалар, жоним,
Бир ипак лавҳ ўлсин меҳрим-иймоним.
Сўзимнинг аввали: “Ўзбекистоним...”,
Шоирга шул умид чироғи басдир.

Не ёздим, не чиздим — нозил манзара,
Дунё тўла ҳуққа, дарбоз, масхара.
Суврат-сийратингга ўзинг бир қара:
Тасвирнинг илоҳий бўёғи басдир!

Нетай, шундоқ, тўй деб сурсам ҳам қалам,
Варақни кафтига олади олам.
Дейман, сўзни камайт, тўлар дарё ҳам,
Бу висол тўйидир, фироғи басдир.

Дўстим Эгамберган, соғ бўлсин жонинг,
Қаторингга кирди Али полвонинг,
Шоир, майга чўқтир тилинг-забонинг,
Лиммолим жомни ўп,
шуёғи басдир!

11.08.2000

Тўртликлар

Кўкдан ерга бир не туташ кўринар,
Умр — ўз бурчингни ўташ кўринар.
“Авлодлар алмашар!” — деган гап бекор,
Бу — ҳар кимни бир-бир синаш кўринар.

Бу ғурбат даштидан нечук ўтдим мен,
Кимларга ишониб жадал этдим мен?!
Изимга қарасам, жилмайиб турган
Ишқ билан Имонни идрок этдим мен.

Ўзни чаманларга ураркан одам,
Саҳролар ҳавасин қилар камдан-кам.
Кўрдим, Қизилқумда сипанд гул очмиш,
Нодир уруғлари панжасида жам.

Сув ҳам одамлардек яшаб, ўлади,
Руҳи булут бўлиб кўкда елади.
Елкасидан охир жой бергач тоғлар,
Оқланиб-покланиб қайтиб келади.

Қай куни синчиклаб боқдим бир қушга:
Нафси деб тутилди олакўз Мошга!
Минг шукр, худойим, қорин бермабсан
Мендаги қанотли хаёлга-хушга!

Бу йўлда биз неча кўрғондан ўтдик,
Адирлар, қумлардан, дарғондан ўтдик.
Шошмай, лекин қайтмай, ҳар доим ҳақ деб,
Биздан анча олдда борғондан ўтдик.

Сен мени “ёлғончи” дединг, эй, аҳмоқ,
Шу сўздан ўлишим билибсан бироқ.
Ҳақ деб жон берулар, сенинг мақсадинг —
Ёлғончи дунёда кўпроқ яшамоқ.

Деҳқон ўз хирмонин кўрмасин ҳеч кам,
Дўстлар йиғилсинлар эрта ҳам, кеч ҳам.
Ўз ер, ўз жойида яшасин эллар,
Ўз эркин бошқадан сўрамай ҳеч ҳам.

Яшаш, бу — орзулар қанотин кермоқ,
Яшаш, бу — муҳаббат гулларин термоқ.
Яшаш, бу — умрнинг гулгун дамларин
Эл учун яшамоқ, эл учун бермоқ.

Эй, зот, ханжар билан сен дам талашма,
Олам уйиндасан, олам талашма.
Менинг ўз дардимдир элимнинг дарди,
Ўз дардинг бўлмаса, қалам талашма.

Бирлик — кўнгил билан гулнинг бирлиги,
Бирлик — виждон билан тилнинг бирлиги.
Бирлик — тўқсон икки бовли ўзбекнинг,
Эртандан умидвор элнинг бирлиги.

Иккига бўлинди бир гуруҳ ўртоқ,
Интилиш озайди — торайди сўқмоқ.
Бир ялов остида эдилар, энди
Чити мунда қолди, мунида — таёқ.

Юмалоқ осмондан айтсам каломни,
Ҳар кимга хос қилиб азиз бир номни,
Бизни ким кузатар гир айлантириб,
Шундоқ устимизга тўнкариб жомни?!

Бул ўт ўзи шиша ичинда маҳкум,
Ўзни ўтга урмоқ не сирли таълим?!
Нурсиз гўшаларда бу парвоналар
Жон фидо қилурлар кимга, номаълум?!

Садоқат илмига толиб бўламан,
Мен вафо кўргузиб голиб бўламан.
Қонимни бузса ҳам минг бир хиёнат,
Яна ўз аслимга бориб ўламан.

Ўт билан синади кўп худовандим,
Сувдан ҳам ўткарди бардошу бандим.
Ишқ учун ҳозирлик экан барчаси;
Ишқ келди, ҳам тўлқин урдим, ҳам ёндим!

Терс феъли кимсалар кимнинг зурёди,
Тагин ҳар бирининг бордир устоди!
Покдил эл “Ё ҳақ!” деб ружу қилганда
Буларнинг нимада бўларкан ёди!

Ўзга сайёрада бир шоир гўдак
Бешигин мақтарди тўқиб куй-эртак.
Наҳотки шу қадар қўмсар, соғинар
Қўл-оёғи боғлиқ пайтларни, тентак!

Ўзга сайёрада кўрдим бир қаср,
Гавжум бозор ичра шиша уй, на сир?!
Атроф олди-сотди, беғам алало,
Оқиллар — иш ичра, оқиллар — асир.

Бемаза бир қавм пайтимда доим,
Шунча вақт беҳуда излар гунойим.
Мен — майли, бошқалар тинч юрсин энди,
Буларга бўлак иш кўрсат, худойим.

Бирин қўлида тиг, бирида темир,
Бири хон дер ўзни, бириси амир.
Икки тўп уришар. Қизик, бормикан
Буларда урушдан кейинги умр?!

Қуёш ботган сайин узайди соя,
Абадий зулматга кўмилди қоя.
Ернинг нурга бўлган буюк соғинчи
Тоғларни юксалтиб турибди ғоят.

Мен шифо топган кўкатдан ўзгалар топмас шифо,
Бошқаларга балки ёқмас менга ёққан маҳлиқо.
Балки бу дунё ўзи ҳар дилга мос сувратдадир,
Дилни дил топмай туриб ҳислар топишмас мутлақо.

Танинг ҳеч тинмасин ўрганган ишдан,
Кўнглинг — ўзи суйган, ўртанган ишдан.
Ақлинг элаб турсин бори оламини,
Шунда умринг тинмас янгиланишдан.

Олам кўзгусида минг синар ёғду,
Ўзимники эмас ҳатто туш, уйқу.
Бу нурларга тартиб ким берар экан,
Қачон бир идишга тушар бор оғу?!

Шимолда биз ёздан хазонга тушдик,
Бу — жануб. Яна “Ё рамазон!”га тушдик.
Фарбга кетдик — тубсиз қозонга тушдик,
Шарққа юрдик — яна азонга тушдик.

Йўқ дерлар, иши бор бор билан йўқнинг,
Бўшлиқдан ўтар-ку йўли ҳар ўқнинг.
Кучлилар кучсизга қўл узатсалар,
Қадри ортар эди ҳар ёнган чўғнинг.

Шу йил ёз Тўрткўлга қайиқда ўтиб,
Дилим тўлқинланди, кўзим ёшланди:
Амударё суви шўр эди, тахир,
Ҳовучимдан кўз ёшидек ташладим.

Тегмадим. Чунонам қонимни сўрди
Бир пашша, шошилмай, обдон жойлашиб,
Қизик, бир ўзининг нафси шунчами,
Ё бошқа бировлар билан бўлишиб....

Хув қора тўнка яшар неча аср,
Умри ёлқин умрлар ичра каср.
Урунманг энди уни ёқмоқ бўлиб,
Балки ковақдир ичи, балки сасир...

Умр иши бир бурда нон, бир қарасам,
Нон фақат умримга жон, бир қарасам.
Умриму оламнинг бор ҳикмати
Бурда нон ичра ниҳон, бир қарасам.

Қуёшман деб лоф уриб қолдинг,
Жинчироққа ўхшайсан, кечир.
Бўш жисминга кимдир ёғ қуйиб,
Пилигингни кўтарар кимдир.

Богбон узум сувин қайга яширди,
Кўза оғзин шуваб лойга яширди.
Шарбат қирқ йил яшаб зулмат қаърида
Фақат шиддатини яна оширди.

Хаёллардан ўзни халос этолмайман,
Хаёлимдек лекин парвоз этолмайман.
На қувсам мен уни қувлаб тутолдиму
На қочсам мен, қочиб ундан кетолмайман.

Жонгинам, сенга ўхшайдир, алдамчидир қуёш,
Фироғинг, васлинг ипинда арғамчидир қуёш.
Лекин ишқимдек боқийдир, соғинган кўзларимдан
Фалакнинг кафтига томган бир томчидир қуёш.

Тонгда кўр, шабнам билан гул шохлари титраб турар,
Тун билан тонг фарқини билган сари титраб турар.
Қаршидан кундуз ҳиди ҳуркибгина солса назар,
Орқада тун шарпаси кетмай ҳали титраб турар.

Кўз ўнгимда гоҳи кун, гоҳида тундир сочларинг,
Гоҳи оламга ёйиқ, гоҳи тугундир сочларинг.
Нақ олов олган яноқ узра тутундир сочларинг,
Шундайин ўт устида қандай бутундир сочларинг?!

Ой каби кўнглим ярим — тўлдиргуси кулгичларинг,
Дилни тундан қутқариб, кулдургуси кулгичларинг.
Кулгичингга банди эт кўнглимни сен зулфинг билан,
Ўлдирар бўлса, кулиб ўлдургуси кулгичларинг.

Зим-зиё кўргач фалакни офтоб,
Ўзлигин тун мулкига этди чироқ.
Юлдузот бош қўшмади бул ғалвага,
Қолди то зулмат аро кўздан йироқ.

Бир қамар басдир тилакка, иккиси кўплик қилар,
Бир самар басдир тилакка, иккиси кўплик қилар.
Юрт учун бахш этгали минг бошли бўл, лек ишқ аро
Бир гуҳар басдир юракка, иккиси кўплик қилар.

Кўнглим ичра бир сирли шам гоҳо олис, гоҳо яқин,
Ҳой, кетмагил, ел бор десам, гоҳо олис, гоҳо яқин.
Бул шишаи дил синса гар, зулмат бўлар хулқинг десам,
Бир тингламас ул шунда ҳам гоҳо олис, гоҳо яқин.

Ул кўчгуччи қушлар на деб чекар зор,
Ҳатто шамолнинг ҳам туққан жойи бор.
Минг йил бир гўшада яшару инсон,
Нега тил беқарор, имон беқарор?!

Бу дунё устма-уст бир дўкон чиқар,
Усти — зар, остидан устихон чиқар.
Бунда оппоқ жилдли китоб олсанг ҳам,
Ё ости, ёинки усти қон чиқар.

Қўлларда интиқиб, илиб қолди жом,
Нотикда чўзилиб кетди-ку калом.
Нодон, ибтидодан бошламоқ нечун,
Бошланиш ўзи йўқ, бўлмас ҳам тамом!

Неча йил ухлабман, жон-тан қотибди,
Қарасам тепамда тонглар отибди.
Сас келди: “Ер қаърин қоқ марказида
Бир қуёш қамалиб порлаб ётибди!”

Бу не чиркин гурур, тийиқсиз ҳаво,
Бурнингнинг учига илинмас дунё!
Шошма, неччи пулсан, билиниб қолар
Нариги паллага тош тушган асно!

Мен фалақдан сенга раҳмат ва мурувват сўргайман,
Сен ҳақ гапни ёзган бўлсанг, минг ҳовучлаб юрагинг.
Аммо тухмат ёзган бўлсанг, сени шундай қарғайман:
Ўлгунингча ечилмасин шу йил кийган кўйлагинг...

Тонг отди. Оламда минг расм кўрдим,
Меҳрли кўзларни пок, маъсум кўрдим.
Ҳеч ким заҳар сочиб бол йиққан эмас,
Гул кирган уйларда табассум кўрдим.

Умр ўтган сайин кўзнинг гирдидан
Безовта тўлқинлар таралмоқда юзга.
Дўстлар, кўз чўкмоқда унсиз додлаб, сув ютиб,
Лекин ҳеч ким нажот беролмас КЎЗга!

Дўстлар тонглар каби тарқалдилар бирин-бирин,
Гоҳ каср, гоҳ бекаср сонлар каби бирин-бирин.
Охири тонгларни ҳам, сонларни ҳам қилдик унут,
Ҳеч унут бўлмовчи ул онлар каби бирин-бирин.

Бул жаҳон давраси тор, ўлтирсангиз тўрт-беш бўлиб,
Йўллари чокдин кетар йўл юрсангиз тўрт-беш бўлиб.
Гоҳ гами бир дилга кўп, гоҳ кулкиси бир лабдин оз,
Ўйлари камлик қилур ўй сурсангиз тўрт-беш бўлиб.

Боқсалар дилбаргинам, кўкда кўёш тўлқинланур,
Қалбда қон, танглайда тил ҳам кўзда ёш тўлқинланур.
Балки олам бошланур шул қорачуғдан, аё,
Боқса, денгиз тош бўлур, тоғларда тош тўлқинланур.

Ойдин тун. Яхмалак. Дала-туз эди.
Тўлин ой булоғи яхлит муз эди.
Осмон шишасига тирик нақш солган
Сен менга айтган бир илиқ сўз эди...

Ҳажрингда ой каби йироққа ботдим,
Қора гамим билан чироққа ботдим.
Йиғидан кўзларим булоғи қуриб,
Фарҳод тешасидек мен тоққа ботдим.

Чумоли юрти бу, кўзлари катта,
Ҳар бир дон ҳисобда, ҳар қатра хатда.
Ошхўрлар юртидан бир меҳмон келса,
Сўзсиз, очдан ўлар бу мамлакатда.

Пахта байрамига чунон айтасиз,
Қовун сайлига-ку ҳар он айтасиз.
Майли, ачиб-бурчиб қолган бўлса ҳам,
Узумнинг тўйига қачон айтасиз?!

Кўзнинг пок сақловчи киприк қулфи бор,
Нафсинг ва тилингда тиш яхши девор.
Аъзойи бадан бир занжирбанд мулкдир,
Лекин қулоқ доим очик, не асрор?!

“Эҳ, бир шайтон урди!” — дейсан ҳар сафар,
Ўзингга олмайсан айбни ҳеч маҳал.
Мундоқ қараб турсам, Бутун вужудинг
Шайтанатга ўнглаб қурилган шаҳар.

Кимнингдир бошида доим қора дуд,
Кимнинг бору йўғи на зарар, на суд.
Кимдир туғилгандан нисбаси нурдир,
Ҳаёт шундай рангин ва шундай мавжуд.

Ёнингизда турсам, ёниб кетаман,
Барча истаклардан тониб кетаман.
Замзам булоғини бошга кўтариб
Абадий ичгандек, қониб кетаман.

Шу замин халқимнинг тираги эрур,
Шу эрк миллатимнинг юраги эрур.
Шу байроқ, тикланган ғурурга инъом, —
Зангори осмоннинг бўлаги эрур!

Мен босган қадамни ерим тушунди,
Ҳар бир нафасимни шеърим тушунди.
Тилимда гоҳи гул унди, гоҳ тикан,
Лекин ҳар сўзимни элим тушунди.

Нега ҳар бир голиб киявермас тож,
Нега ҳар мағлуб ҳам қолмас беилож?!
Билдимки, осмоннинг эшиги битта,
Дардли муножотга очилар Меърож.

МУНДАРИЖА

АРДАХИВА	3
АНЪАНА	41
НОАНЪАНА	59
ТЎРТЛИКЛАР	82

Адабий-бадий нашр

ОМОН МАТЖОН

АРДАХИВА

Драматик қисса, янги шеърлар

Муҳаррир *Ж. Субҳон*

Мусаввир *Р. Зуфаров*

Бадий муҳаррир *А. Кива*

Техник муҳаррир *Т. Смирнова*

Кичик муҳаррир *Н. Фозилова*

ИБ № 3829

Босишга 07.06.2000 й. да рухсат этилди. Бичими 84x1081/32.

Таймс гарнитура. Офсет босма. 5,04 шартли босма тобоқ.

4,2 нашр босма тобоғи. Жами 3000 нусха.

1123 рақамли буюртма. 84-2000 рақамли шартнома.

Баҳоси шартнома асосида.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг

Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти.

700129. Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг
1-босмаҳонасида босилди. 700002, Тошкент, Сағбон кўчаси,

1-берк кўча, 2-уй.